

Dit dubbelnummer van BEGRIP behandelt drie verschillende onderwerpen.
 Allereerst schetst Antje van der Hoek het traditionele profiel van de imam, en zijn nieuwe taken in Nederland. Ze vergelijkt de imam met de predikant c. q. pastor.
 De recente opleidingen in Nederland voor imams en andere moslims worden in beeld gebracht door N. Landman.
 Esther Struikmans en ondergetekende hebben een interview met resp. een imam en een opleider.
 Het tweede onderwerp, uiteengezet door Piet Kruizinga, gaat over de rol van de Jordaanse Koninklijke familie in de interreligieuze dialoog.
 Een nog steeds actueel voorbeeld van hoe men in de dialoog door de ontmoeting kan veranderen is het verhaal van Charles de Foucauld, van de hand van C Lepetit.

P. Reesink

Leerhuis, G. Harpigny	126
Imams en pastores: partners? A. van der Hoek	128
Opleidingen en trainingen, N. Landman	142
Interview met imam Unzuncaalan, E. Struikmans	146
Interview met A. Keskin	148
Media en opleidingen	150
Jordaanse Koninklijke familie en dialoog, P. Kruizinga	154
Charles de Foucauld, C. Lepetit	166
Boeken	178
Van her en der	181

'Dialogo met moslims is belangrijk, maar moeilijk'

Mgr Harpigny (1948) studeerde in Doornik, Leuven, Parijs, Caïro en Louvain-la-Neuve achtereenvolgens filosofie, psychologie en theologie. In 1973 werd hij in Charleroi priester gewijd. In 1981 behaalde hij een doctoraat in de theologie en in de loop der jaren bouwde hij een solide kennis op over de islam. In 1976 behaalde hij het diploma Arabistiek aan de School voor Antieke Oosterse Talen in Parijs. Van 1980 tot 1997 doceerde hij theologie, oecumene en islam aan het seminarie van Doornik en islam aan de Theologische Faculteit van de universiteit in Lille. In de loop der jaren publiceerde hij ook verschillende werken over de relaties tussen de christenen en moslims. Sinds 2003 is hij de 100e bisschop van Doornik.

Een dialoog tussen moslims en christenen is moeilijk, omdat het altijd een dialoog onder God is. Alle gelovigen - of het nu moslims of christenen zijn - zullen altijd in hun eigen hart vragen wat God wil. En God is de schepper van iedere mens. In een dialoog met moslims is het daarom van belang steeds voor ogen te houden dat ook zij mensen zijn tot wie God spreekt." Dat zei bisschop Guy Harpigny van Doornik vrijdag 20 oktober tijdens de Open Avond van de catechistenopleiding Kairos in Roermond. In zijn lezing stipte hij diverse punten aan waarom een dialoog met moslims moeilijk, maar belangrijk is.

"Terroristen"

Volgens Harpigny worden moslims sinds 11 september 2001 door de Westerse wereld vooral gezien als terroristen "zonder dat gekeken wordt naar de islam als gelóóf." Anderzijds worden de westerlingen door moslims vaak gezien als afvalligen "omdat het voor moslims niet te begrijpen is dat een christen zijn geloof niet openlijk belijdt en het ziet als slechts een privézaak. De moslim gelooft in een verbond tussen God en de mens al voor hij ter wereld komt. Een christen daarentegen wordt pas christen bij zijn doopsel. Voor een moslim is er geen scheiding tussen geloof en leven. Een geloof moet in hun ogen altijd zichtbaar zijn in de maatschappij. Daarom willen moslims overal tonen dat zij moslim zijn en wordt iemand die niet voor zijn geloof uitkomt als slecht beschouwd."

De Doornikse bisschop, die in vloeiend Nederlands voor een gehoor van meer dan 130 mensen sprak, erkent - mede door de commotie die onlangs ontstond over uitspraken van paus Benedictus XVI - de moeilijkheden die een dialoog tussen christenen en moslims kan hebben. Daarbij gaf hij de manier van geloofsverdieping bij christendom en islam als

voorbeeld van één van de oorzaken. "Wie als priester in de katholieke kerk wordt gevormd, begint met filosofie, dan theologie en dan nog wat praktische vaardigheden. Een moslim echter, begint met de Schrift, dan met Recht (want de islam is immers een geloof van mens en maatschappij), dan een beetje theologie en uiteindelijk soms ook nog een heel klein beetje filosofie. Een precies omgekeerde invalshoek. De rede komt bij de moslims helemaal op het einde, terwijl die bij christenen de basis vormt."

De bisschop wees er tevens op dat het fanatieke uitkomen voor het islamitische geloof, door veel christenen wordt gezien als een radicalisering en gevoel alsof moslims altijd de waarheid in pacht en hun gelijk willen hebben. "Maar is niet elke gelovige - moslim of christen - overtuigd van zijn geloof en wil hij die als waarheid verkondigen?" De geschiedenis kent er vele voorbeelden van en juist dáárom is een dialoog tussen de verschillende geloven belangrijk. Het is moeilijk, maar kan volgens Harpigny door "getuigend te spreken over het geloof tot andersgelovigen en tegelijkertijd te luisteren naar hoe deze zijn geloof beleeft. Dit leidt tot raakvlakken en onderlinge vrede. Daarbij open blijven staan voor het Woord van God, dat is de basis van alles. Om tot een goede dialoog te komen moet men durven bidden."

Bron: Rorate.com 23 oktober 2006

Ontmoeting in de Barbarakerk (Den Haag)

Antje van der Hoek

Hoe krijgt de interreligieuze dialoog nu daadwerkelijk gestalte in ons eigen persoonlijk leven? Dit was de centrale vraag tijdens de BJK-lezing op 12 mei. De BJK is de jongerengroep binnen de Remonstrantse gemeente te Groningen.

*Dr. Antje van der Hoek te Sassenheim was gastspreker. Zij is remonstrants predikant in Haarlem en promoveerde op het proefschrift *Religie in ballingschap, institutionalisering en leiderschap onder christelijke en islamitische Molukkers in Nederland*. Naast haar predikantschap leidt zij sinds enige jaren een interreligieuze gespreksgroep van moslim- en christenvrouwen en tevens redigeerde zij het vlugschrift *Wederzijds* waarin wordt stilgestaan bij de mogelijkheden en grenzen van de interreligieuze dialoog. (zinweb)*

Profiel van de pastor en de imam

Om licht te werpen op bovenstaande vraag dienen eerst de contouren te worden geschetst van beide groepen religieuze gezagdragers. Wie is die pastor, welke rol en taak vervult hij of zij binnen de plaatselijke kerkgemeenschap en hoe zit dit bij zijn islamitische tegenhanger, binnen de lokale moskee? Wat valt er, met andere woorden, te zeggen over het profiel van de pastor en de imam? Is er sprake van “gelijkenis” en, zo ja, in welke opzichten en in welke mate? (1)

De predikant

In een recente publicatie schetst de praktisch-theoloog Heitink de historische en maatschappelijke verankering van de protestantse voorganger binnen de Nederlandse samenleving (2). Als één van de vruchten van de Reformatie, ten tonele verschenen, veranderde de predikant in de loop van de afgelopen vijf eeuwen meerdere

keren van gedaante. Heitink onderscheidt in dit verband een zestal periodes: die van de bakermat van het predikantschap (1500–1560), het tijdsbestek waarin de predikant een openbaar ambt in een publieke kerk vervulde (1560–1795). De tijd waarin hij de rol van volksopvoeder kreeg (1795–1848). De periode waarin de predikant zich steeds meer tussen verschillende richtingen, partijen en denominaties bevond (1848–1892). De tijd van ontkerstening en verzuiling (1892–1960) en die waarin professionalisering, personalisering en klerikalisering hun intrede deden (1960 tot heden). Ofschoon de protestantse voorganger dus een gevestigde historische positie kent, heeft de invulling van zijn ambt in het verleden tal van wendingen ondergaan. Gaandeweg deed zich differentiatie voor in de beroepsrollen van de predikant. Aanvankelijk vooral “dienaar van het Woord” en vervuller van een publiek ambt, werd de predikant in de loop van de

achttiende eeuw de beoefenaar van een vak en ging hij deel uitmaken van een zelfstandige beroepsgroep. Hij werd lid van een geleerde stand die meer en meer in dienst kwam te staan van de opvoeding en verheffing van het volk. En de scheiding van kerk en staat in 1796 – waardoor de kerk haar invloed op het onderwijs verloor – zorgde ervoor dat de predikant zich ook tot catecheet ontwikkelde. Tot dan toe immers had hij weliswaar volwassenen onderwezen, maar nu diende hij de jeugd catechisatie geven. De predikant werd pas pastor vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, nadat de betekenis van de psychologie voor de theologie in de daarvoor liggende decennia steeds meer was onderkend en de Klinisch Pastorale Vorming opgeld deed. En liturg werd hij pas echt onder invloed van de liturgische beweging, eveneens in de loop van de twintigste eeuw. Deze accentverschuivingen, maar vooral de snelle veranderingen in de afgelopen veertig jaar, zijn voor Heitink reden genoeg om, wanneer het gaat om het predikantschap in zijn oude vorm, te spreken van “een voorbijgaand beroep”. De secularisatie en de afkalving van de kerkelijke organisatie maakte de predikant kwetsbaar. Anders gezegd: “de dominee gaat voorbij”, althans in zijn traditionele gedaante (3).

De imam

De bovengeschetste verworteling van de figuur van de predikant binnen de Nederlandse samenleving gaat niet op voor de imam. Zijn geschiedenis op Nederlandse

bodem is, zoals bekend, van aanmerkelijk kortere duur. Hoewel de eerste aanzetten van de vorming van islamitische gemeenschappen reeds voor de Tweede Wereldoorlog werden gegeven, kwam de institutionalisering van de islam eerst in de jaren zeventig goed op gang door toedoen van arbeidsmigranten uit Turkije en Marokko.

In die beginsituatie, waarin nog werd uitgegaan van een tijdelijk verblijf in Nederland, was de imam vooral primus inter pares (de eerste onder gelijken). In zijn land van herkomst had hij geen specifieke vooropleiding genoten, maar zijn kennis van koran en soenna was dusdanig dat hij verkozen werd tot voorganger in het gebed. Tot zijn primaire taken behoorde: het leiden van de dagelijkse gebeden (salat) en het houden van de wekelijkse preek (khutbah) (a), geestelijke begeleiding, dat wil zeggen zielzorg en het verstrekken van godsdienstige adviezen (b), het leiden van rituelen rond geboorte, huwelijk en overlijden (c) en het geven van godsdienstonderwijs in de moskee (d) (4). Deze imam, die zijn werk in de moskee op vrijwillige basis, naast zijn dagelijkse werk, deed, wordt in een typologie van Shadid en Van Koningsveld de “informele imam” genoemd (5).

Diversiteit van imams

Naarmate de moskeeorganisaties zich consolideerden en hun activiteiten uitbreidden, ging men er veelal toe over om een betaalde professionele imam aan te trekken. Deze stelde men, indien mogelijk,

voltijds aan. Zo ontstond er, geleidelijk aan, een grote mate van diversiteit aan imams. Deze diversiteit heeft veelal te maken met opleidingsverschillen in het herkomstland, maar ook binnen éénzelfde etnische groep zijn er belangrijke verschillen.

Diyanet imams

In zijn rapport over de mogelijkheden van een imamopleiding in Nederland maakt Landman melding van de volgende verschillende groepen imams. Een omvangrijke groep wordt door het Turkse Directoraat voor Godsdienstzaken (Diyanet...) voor een periode van vier jaar uitgezonden en heeft, naast de imam-hatipschool – een middelbare school waarin algemeen-vormend onderwijs gecombineerd wordt met godsdienstig en beroepsgericht onderwijs - enkele jaren theologiëstudie aan de universiteit gevolgd. Aangezien deze imams maar kort in Nederland verblijven, missen zij veelal de stimulans om Nederlands te leren.

Milli Görüş imams

Turks-islamitische organisaties die niet met dit Directoraat samenwerken, zoals de Milli Görüş, recruterende hun imams langs eigen netwerken in Turkije. Deze imams zijn soms opgeleid in particuliere islamitische centra, soms in de eerdergenoemde imam-hatipscholen of aan één van de Turkse theologische faculteiten. Zij verblijven doorgaans langer in Nederland en sommigen van hen leren Nederlands.

Marokkaanse imams

De recrutering van Marokkaanse imams verloopt weer anders. Zij worden meestal niet via de overkoepelende verbanden van de Marokkaanse moskeeorganisaties aange trokken, maar via de contacten die plaatselijke moskeebesturen hebben in de eigen regio van herkomst. Hun opleidingsniveau loopt nogal uiteen, zowel op specifiek religieus gebied als op het gebied van de algemene vorming. Deze imams zijn vooral actief binnen de moskee, waardoor er nauwelijks sprake is van oriëntatie op de Nederlandse samenleving en het leren van de Nederlandse taal.

Surinaamse en Pakistaanse imams

Surinaamse en Pakistaanse moskeeorganisaties hebben veelal imams die zijn opgeleid in India of Pakistan aan één van de islamitische hogescholen van de stroming waartoe men behoort. Zij maken ook steeds meer gebruik van opleidingsfaciliteiten in Engeland.

Naast deze recrutering uit het land van herkomst, wijst Landman op particuliere imamopleidingen in Nederland, waaronder die van de World Islamic Mission (WIM), die voornamelijk studenten aantrekt uit de Hindostaans-Surinaamse en Pakistaanse gemeenschap, maar ook Marokkaanse en Indonesische studenten, en de Stichting Islamitisch Centrum Nederland (SICN), die studenten aantrekt uit het milieu van deze kleinere Turkse organisatie.

Verschillend opleidingsniveau

Het beeld dat hieruit oprijst is dat van een heterogene groep, waarin vooral het opleidingsniveau sterk uiteenloopt. Dat opleidingsniveau varieert van een academische vorming, waarbij ook aandacht is voor andere wereldreligies en kennis van de Westerse cultuur, tot en veel beperktere opleiding waarin de studie van Koran en islamitische traditie centraal staan. Het loopt zo sterk uiteen dat het, aldus Landman, eigenlijk onmogelijk in generaliserende termen te spreken over het opleidingsniveau van in het buitenland geschoolde imams. Dit alles heeft tot gevolg dat de imam in kleinere moskeegemeenschappen ook nu nog een “primus inter pares” is. Grotere moskeegemeenschappen hebben daarentegen een theologisch geschoolde voorganger in dienst. Ook als het gaat om de salariëring zijn er belangrijke verschillen. Afgezien van de zogeheten “Diyanet-imams” is het salaris zeer bescheiden (6).

Nieuwe functies en eisen voor imam

Na de migratie onderging het takenpakket van de imam accentverschuivingen. Shadid en Van Koningsveld hebben er op gewezen dat de functie van de imam een groter gewicht kreeg, als gevolg van het wegvallen van de sociale infrastructuur van het herkomstland.

Binnen de bovengenoemde vier kerntaken kwam er daardoor een veel grotere nadruk te liggen op de pastorale functie van de imam, als geestelijk begeleider en als sociaal werker. Een rol die in het land van

herkomst veelal door familie en kennissen werd vervuld (7).

Daarnaast ontstond er binnen de moslimgemeenschap ook behoefte aan categorale pastorale zorg buiten de moskeemuren. Bijvoorbeeld in justitiële inrichtingen, zorginstellingen en de krijgsmacht. Hiermee kwam de imam in aanraking met een voor hem geheel nieuw vakgebied, dat van de geestelijke verzorging. Deze taakverschuiving van binnen naar buiten de moskee deed een appèl op geheel nieuwe competenties van de imam, waarvoor hij op grond van zijn opleiding slechts gebrekkig was toegerust. Zo ontbraken er belangrijke factoren als een opleiding en een zogeheten “zendende instantie”, die als achterban kon fungeren. Als gevolg daarvan waren de betrokken imams veelal overgeleverd aan eigen hun improvisatietalent om aan de vereiste kwalificaties van de betrokken instellingen te voldoen. Deze instellingen stelden aan de imam immers dezelfde professionaliteitseisen als die welke aan zijn christelijke of humanistische collega’s werden gesteld. Tot die eisen hoorden vakinhoudelijke kennis en vaardigheden op pastoraal en sociaalagogisch vlak, maar ook bleek het, in een dergelijke context, onontbeerlijk dat de imam goed Nederlands spreekt.

Multifunctioneel inzetbaar

Afgezien van deze ontwikkelingen, die voortvloeiden uit eisen die de nieuwe Nederlandse context aan hem stelde, kreeg de imam ook nieuwe taken toegeschreven. Shadid en van Koningsveld geven aan hoe

van overheidswege pogingen werden ondernomen om de imam dienstbaar te maken aan het integratie- en emancipatiebeleid. Juist de imam werd namelijk als de figuur bij uitstek beschouwd om een bijdrage te leveren aan de integratie en emancipatie van moslims binnen de Nederlandse samenleving. Hierdoor kreeg hij allerlei oneigenlijke taken toegeschreven. Het betrof een bonte verzameling aan taken die maar weinig van doen had met zijn eigenlijke geestelijke functie: zoals die van integratie-ambtenaar, milieuvorlichter, sociaal werker, straathoekwerker en specialist op gebied van criminaliteitspreventie. De imam diende, kortom, vooral multi-functioneel inzetbaar te zijn. Hiermee raakte de authentieke, specifiek godsdienstige, functie van de imam als “bekleeder van een geestelijk ambt” - uit het zicht en werd ook geen rekening gehouden met rolopvattingen die de imams zelf koesterden (8).

Verschillen

Wat kan nu uit het bovenstaande worden afgeleid? Wat valt er te zeggen over het profiel van de pastor en de imam? Welke verschillen en overeenkomsten zijn er zoal?

Het mag duidelijk zijn dat de imam de cultuurhistorische inbedding van de predikant binnen de Nederlandse samenleving mist. Hij is immers pas sinds kort op het toneel verschenen. Sterker nog, zijn sociaal en politiek kwetsbare positie staat in contrast met de nog altijd gevestigde positie van de dominee hier te lande. Zo zijn

overheidsinterventies over mogelijke inzetbaarheid van imams, op terreinen die onverenigbaar zijn met de uitoefening van hun geestelijk ambt, ondenkbaar ten aanzien van een in de Nederlandse samenleving verankerde beroepsgroep als die van de protestantse voorgangers. Helder is ook dat de rechtspositie en financiële situatie van de imam veel te wensen overlaten en onvergelijkbaar zijn met die van de predikant. Sinds 1986 was hij weliswaar officieel als “bekleeder van een geestelijke ambt” erkend en arbeidsrechtelijk gelijkgesteld aan predikanten, pastoors, rabbijnen, pandits en humanistische raadsliden, maar juist dit kon, in de praktijk, aanleiding geven tot voor de imam precare situaties, omdat hij zich niet kon beroepen op arbitragemogelijkheden van bevoegde hogere instanties binnen zijn eigen organisatie.

Dit wijst op de zwakke rechtspositie van de imam, die in het geval van conflict met zijn moskeebestuur, zonder enige vorm van rechtsbescherming kan worden ontslagen. Formeel-juridisch is de positie van de imam weliswaar gelijk aan die van de pastor, maar feitelijk is deze veel kwetsbaarder in verband met de beperktere infrastructuur van de verschillende moslimorganisaties.

Pastores kennen immers welomschreven arbeidsvoorwaarden, een goede salariëring, arbitragemogelijkheden in geval van arbeidsconflicten en een traditie in belangenbehartiging van de eigen beroepsgroep. Dit alles echter staat bij de imams voorsnog in de kinderschoenen.

Belangenbehartiging

Dat die tekortkomingen ook zo door imams worden ervaren, blijkt wel uit de oprichting van de Vereniging van imams in Nederland (V.I.N.) in 1995. Bij de oprichting ervan waren zo'n zeventig imams, van verschillende nationale afkomst, betrokken. Het doel ervan was: de materiële en inhoudelijke belangenbehartiging van imams. Deze "in het algemeen verwaarloosde" belangen dienden door de vereniging te worden behartigd.

Naast die directe belangenbehartiging van de imams als beroepsgroep ging het er deze vereniging, in bredere zin, ook om onjuiste beeldvorming over de islam te bestrijden, de publieke opinie te beïnvloeden, een bijdrage te leveren aan totstandkoming van religieuze voorzieningen voor moslims, en samen te werken met relevante maatschappelijke instellingen "om het ontstaan van een cultuur- en opvoedingskloof te voorkomen en te bestrijden". Voor een ieder die door zijn dagelijkse bezigheid als imam kon worden beschouwd, stond lidmaatschap van deze vereniging open (9). Hiermee werd een eerste stap gezet op weg naar de collectieve belangenbehartiging van imams.

Opleiding

Naast deze verschillen in rechtspositie en financiële situatie is er ook een belangrijk verschil in opleidingsachtergrond. Vanaf het begin van de negentiende eeuw behoorde de predikant universitair geschoold te zijn. Voordien behoefden er alleen ker-

kelijke examens afgelegd te worden. Maar sindsdien was het de Hervormde Kerk niet toegestaan iemand tot het predikambt toe te laten wanneer diegene geen kandidaats-examen godgeleerdheid had afgelegd. Het spreekt voor zich dat dit de academische positie van de predikant verstevigde en zijn maatschappelijk aanzien versterkte. Voortaan behoorde de predikant, naast de dokter en de notaris, tot de weinige academisch geschoolden van het dorp waar hij stond. Ook deed zich sedertdien een opvallende stijging voor van het aantal promoties.

Dergelijke objectieve opleidingseisen ontbreken als het gaat om de imam. De islam kent geen algemeen geldende eisen waaraan een imam moet voldoen. In beginsel kan iedere man binnen de moskeegemeenschap, die goed op de hoogte is van de islamitische bronnen, voorganger in het gebed zijn. Imam-zijn is, met andere woorden, geen beschermde titel. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van het mediaoptreden van Abdullah Haselhof, islamitisch geestelijk verzorger in een psycho-medisch centrum te Den Haag. Toen Haselhof, na de aanslagen van elf september 2001, prominent als woordvoerder van de moslingemeenschap in beeld kwam, werd hem door verscheidene islamitische woordvoerders verweten geen imam te zijn omdat hij geen volwaardige opleiding had genoten. Hoewel echter met recht aan representativiteit van Haselhofs' uitspraken kon worden getwijfeld, stond hem, formeel, niets in de weg de

titel van imam te voeren. Dit incident illustreert, zoals hierboven reeds werd aangeduid, dat de opleidingsachtergrond en het opleidingsniveau van imams onderling sterk uiteenloopt en dat er, in dit opzicht, in relatie met de predikant, in veel gevallen sprake is van een zekere asymmetrie. Het valt echter te verwachten dat hierin op termijn verandering zal komen. Dit is echter, zoals Landman in zijn verkenning heeft aangetoond, een zaak van lange adem, ondanks het feit dat de wenselijkheid van een imamopleiding door vrijwel alle moslimorganisaties wordt ondersteunt en door een meerderheid van de Tweede Kamer is erkend (10).

Overeenkomsten

Kortom: verschillen te over, maar zijn er ook overeenkomsten te noemen? Deze vraag dient allereerst in een bredere context te worden geplaatst, namelijk in die van christendom en islam als geheel. Die vraag, zo stellen Shadid en Van Koningsveld, wordt in de godsdienstwetenschap bevestigend beantwoord: de beide religieuze systemen zijn, in structureel opzicht, veelal identiek (11).

In beide gevallen is er sprake van geloof in een hogere macht, van rituelen die het contact reguleren tussen gelovigen en die hogere macht en van sociale ethiek. De beide religies zijn, hoewel niet in inhoudelijk opzicht, structureel gezien, gelijk. Dit algemeen gedeelde inzicht binnen de godsdienstwetenschap staat in contrast met een standpunt dat door sommige islamolo-

gen naar voren wordt gebracht en waarbij er aan getwijfeld wordt of de islam wel als een godsdienst kan worden beschouwd. In de islam zou namelijk niet de geloofsinhoud op de eerste plaats staan, maar de "wet". Het zou in de islam meer gaan om orthopraxie dan om orthodoxie.

Imam als bedienaar van de orthodoxie?

Deze opvatting heeft ook consequenties voor de vraag naar de overeenkomsten van de taak en functie van imams en pastores. Uitgaande van de opvatting van de islam als orthopraxie zou ook bij de imams het accent liggen op kennis van en correcte uitvoering van het ritueel en van ethische voorschriften. Existentiële- en zingevingsvragen zouden daarbuiten vallen. Als gevolg daarvan zou de functie van de imam dan ook niet geheel gelijkgesteld kunnen worden met die van de christelijke pastor. De laatste zou immers in de eerste plaats zielzorger zijn; de eerste daarentegen vooral gebedsleider. De christelijke pastor zou, meer dan met de imam, overeenkomst vertonen met de geestelijk leider van een islamitische mystieke orde (murshid). Deze murshid zou namelijk meer aandacht hebben voor de spirituele en psychologische dimensies van de geestelijke begeleiding en zich minder rigide richten op de islamitische wet.

Deze zienswijze wordt door Shadid en Van Koningsveld met recht bestreden. De hoofdtaken van de imam (de eerste twee van de bovengenoemde kerntaken), zo stellen zij, zijn zeer wel vergelijkbaar met

die van de pastor. Ook de imam bedrijft zielzorg, dat wil zeggen voert gesprekken met een geeft raad aan gelovigen, die hem hun problemen voorleggen. En ook in zijn geval is hierbij sprake van geheimhouding. De in vertrouwen voorgelegde kwesties mogen niet prijsgegeven worden aan de openbaarheid.

Hierop voortbordurend kan mijns inziens worden gezegd dat er, ook waar het de beide andere kerntaken van de imam betreft, een formele overeenkomst is met die van de pastor. Ook de christelijke voorganger geeft immers leiding aan rituelen van de menselijke levenscyclus (lifecycle rituals) en verzorgt de godsdienstige vorming van jongeren en/of ouderen.

Herder en leraar

Kort samengevat kunnen de functies, die de imam en pastor gemeen hebben, dan ook als volgt kunnen worden benoemd: een liturgisch-rituele functie (waarbij a en c van de bovengenoemde kerntaken samengenomen zijn), een pastorale functie (b) en een onderwijzende functie (d). In deze drie functies zijn ook de klassieke kwalificaties van de pastor als “herder en leraar” gemakkelijk te herkennen.

Naast alle eerdergenoemde verschillen – cultuurhistorisch, rechtspositioneel, financieel en qua opleidingsniveau – kan dus gesproken worden van een formele (geen inhoudelijke) parallelle, tussen de werkzaamheden van de imam en de pastor binnen hun beide geloofsgemeenschappen.

Ontmoetingswerk imams en pastores

Wat betekent dit nu voor de praktijk? In dit verband moeten de landelijke ontmoetingsdagen tussen imams en pastores worden genoemd, die sinds 1995 door de werkgroep islam van de Sectie Interreligieuze Ontmoeting van de Raad van Kerken (RvK) in samenwerking met de Turkse Islamitische Stichting Nederland (ISN), en later de Milli Görüş (MG), werden georganiseerd. Het beoogde een aanvulling te zijn op reeds bestaande activiteiten zoals de organisatie van studiedagen, de verspreiding van de Ramadan-groet (sinds 1978) en de uitgave van een folderreeks over relevante thema's met betrekking tot de relaties tussen moslims en christenen. De centrale doelstelling van de ontmoetingsdagen werd als volgt geformuleerd: “aan imams en pastores de gelegenheid geven van gedachten te wisselen over vragen van maatschappij en theologie” (12). De opzet was van meet af aan oecumenisch en richtte zich zowel op protestantse als rooms-katholieke voorgangers. Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was imams van diverse etnische achtergronden te benaderen (naast Turkse, ook Marokkaanse en Surinaamse imams), bleek dit niet haalbaar.

Eerste landelijke bijeenkomst

Wel kwam er samenwerking tot stand met de aan de Diyanet gelieerde, hiërarchisch georganiseerde ISN. Dit resulteerde in een eerste verkennende ontmoetingsdag in Utrecht in januari 1995. Voor deze bijeenkomst waren alle imams van bij de ISN

aangesloten moskeeën uitgenodigd evenals alle pastores die in de buurt woonden van een ISN-moskee. De opkomst was groot: tweehonderd imams en predikanten. Omdat dit nog niet eerder was vertoond was ook de mediabelangstelling groot. Aangezien de meeste aanwezige imams geen Nederlands spraken, fungeerde een aantal Turkse jongeren als tolk. Het thema van deze dag was: “De plaats van het geloof in het moderne leven”. Van beide kanten werd dit thema door middel van uitvoerige inleidingen belicht. Workshops hadden betrekking op voor beide groepen relevante onderwerpen zoals “de leefstijl van jongeren”, “integratie en identiteit”, “geloof en secularisatie”. In een slotverklaring onderstreepten de aanwezige imams en pastores de noodzaak elkaar te leren kennen en van gedachten te wisselen over de betekenis van de islam en het christendom in deze tijd. Als voorgangers beschouwden zij het als hun verantwoordelijkheid om samen te werken en zich, vooral ook op plaatselijk niveau, in te zetten voor de integratie van allochtonen, voor onderling respect en solidariteit en de begeleiding van partners in gemengde huwelijken. “Wat ons met elkaar verbindt”, zo werd gesteld, “is van veel groter belang dan wat ons van elkaar onderscheidt” (13).

Andere bijeenkomsten

Ook na 1995 kwamen imams en pastores nog enkele malen in dit verband bijeen, zowel landelijk als regionaal, zij het niet langer op dergelijke grootschalige manier.

Zo stond de tweedaagse bijeenkomst in het daaropvolgende jaar in het teken van de mogelijkheden voor dienstverlening en samenwerking van imams en pastores binnen de Nederlandse samenleving en werden voor de ontmoetingsdag in 1997 ook kerk- en moskeebestuurders uitgenodigd. Vragen als: hoe kunnen groepen mensen binnen het verband van kerk en moskee met elkaar in contact gebracht worden en samenwerken stonden hierbij centraal. Daarnaast boog men zich over de exegetische vraag wat de bijbel, respectievelijk de koran en traditieliteratuur zeggen over het contact met andersgelovigen. Op deze manier werd de thematiek van ontmoeting en samenwerking van de afzonderlijke imams en pastores verbreed in de richting van de betrokken kerk- en moskeebestuurders.

Regionale bijeenkomsten

In 1999 echter leidden verschillen van inzicht over de verdere aanpak tot een breuk. De betrokken ISN-bestuurders hadden zich al eerder voorstanders betoond van grootschalige bijeenkomsten en wilden hun aandacht nu niet langer richten op de ontmoeting van imams en pastores, maar op die van vrouwen en jongeren. Daartegenover hadden de vertegenwoordigers van de Raad van Kerken aangegeven juist een kleinschaliger (regionale) aanpak voor ogen te hebben. Gecombineerd met dit nieuwe verschil van inzicht kon de samenwerking, op landelijk niveau, niet langer worden voortgezet. Dit liet onverlet dat de regionale samenwerking, bijvoorbeeld in Noord-Nederland, werd geconti-

nueerd. Sindsdien werden de ontmoetingsdagen in samenwerking met de Turkse Milli Görüş voortgezet. Ditmaal echter kwam het initiatief niet van de kant van de kerken, maar van moslimzijde bij monde van Milli Görüş-directeur Hacı Karacaer. Opnieuw kwam hiermee samenwerking tot stand met een Turkse moskeeorganisatie.

Eerdere contacten met een breed scala aan islamitische organisaties, van verschillende etnische achtergronden, hadden dit niet tot stand kunnen brengen; met de Milli Görüş lukte dit wel (14). Voor een verschuiving in thematiek zorgde dit overigens niet.

Thema's

De besproken onderwerpen bleven binnen de bovengenoemde algemene doelstelling. Een enkele maal werd expliciet gekozen voor een vraagstuk dat wat nauwer aansloot bij de directe beroepsuitoefening. Zo ging het in 2001 om “De betekenis van pastoraat in kerk en moskee”. Daarbij was oog voor verschillende vormen van pastoraat. Niet enkel binnen de kerk- en moskeemuren voor onderscheiden leeftijdscategorieën, maar ook daarbuiten in ziekenhuizen en gevangenissen. Met de keuze van dit thema werd impliciet uitgegaan van de veronderstelling dat imams en pastores elkaar op dit punt, als verwante beroepsgroepen, iets te melden zouden hebben en van dienst zouden kunnen zijn. Overige ontmoetingsdagen hadden veelal een maatschappelijk thema, bijvoorbeeld “democratie”, de ontstaansgeschiedenis daarvan binnen de Westerse christelijke cultuur en aanknopingspunten binnen islamitische bronnen. Soms ook richtte men zich bij de themakeuze sterker op de actuele situatie en het klimaat van angst, zoals men dit, met name sinds de aanslagen van 11 september 2001, had zien ontstaan.

Mogelijkheden van samenwerking

Wat is - uitgaande van die situatie, de rol en taak van imams en pastores en wat zijn daarbij de mogelijkheden tot samenwerking? - zo vroeg men zich af in 2004. Imams, zo stelde imam Ali Kartal in zijn inleiding, hebben de taak geweld en terreur af te wijzen. De media zijn momenteel negatiever in hun berichtgeving over moslims dan tien jaar geleden, maar imams moeten niet meedoen aan die polarisatie. Zij moeten respect uitdragen voor de waarden en gewoonten van anderen. Ook pastores kunnen een bijdrage leveren door, bijvoorbeeld, tegen vooroordelen te preken.

“Imams en pastores”, zo stelde Kartal, “moeten gezamenlijk naar buiten treden om negatieve tendensen te keren” (15).

Aandacht was er ook voor de mogelijkheden voor ontmoeting en samenwerking van imams en pastores, moskee en kerk, op plaatselijk niveau. Wanneer waren pogingen om moslims en christenen met elkaar in contact te brengen succesvol en wanneer was dit niet het geval?

Welke factoren droegen bij aan succes, respectievelijk falen? De onderlinge uitwisseling daarover had tot doel daarover helderheid te scheppen en intensiever contact te bevorderen.

Aangewezen partners?

Zijn imams en pastores “aangewezen partners”? En, zo ja, in welke opzichten? In hoeverre en op welke terreinen kunnen beide groepen religieuze gezagsdragers elkaar van dienst zijn? In deze paragraaf herneem ik de kernvraag van dit artikel. Cruciaal in de bovenbeschreven ontmoetingsdagen is dat de imam en de pastor daarin werden aangesproken als leden van verwante beroepsgroepen. Bij de opzet van deze dagen is men er steeds van uit gegaan dat het werk van beide groepen voorgangers zoveel verwantschap vertoont dat zij gemobiliseerd kunnen worden tot onderlinge ontmoeting en samenwerking. Aldus werd dit ook expliciet verwoord door één van de betrokken kerkelijke functionarissen: “het is misschien een erg hoog verwachtingspatroon, maar idealiter worden ze collega’s”(15). Daarmee werd, tijdens deze samenkomsten, óók de imam aangesproken op zijn primair godsdienstige functies en niet op oneigenlijke, met zijn ambt onverenigbare, taken zoals dit

van overheidswege wel is geprobeerd. Uitgaande van de centrale doelstelling lag het accent vooral op de maatschappelijke en niet op theologische vragen. Slechts sporadisch ging het om een onderwerp dat met de directe beroepsuitoefening van doen had.

Geloof en maatschappij

Maar ook wanneer de thema’s in de afgelopen jaren vooral op maatschappelijk gebied werden gezocht, werd een beroep gedaan op de professionaliteit van beide groepen voorgangers om deze onderwerpen vanuit de eigen geloofstraditie te belichten. In die zin werden zij beiden uitgedaagd in hetgeen Heitink de “hermeneutisch-communicatieve competentie” noemt. Dat wil zeggen in hun vermogen een adequate vertaalslag te maken tussen de eigen islamitische, respectievelijk christelijke geloofsbronnen en een scala aan actuele maatschappelijke vragen (16).

Conclusie

De conclusie mag dan ook zijn dat de imams en pastores, tijdens deze ontmoetingsdagen, inderdaad als “aangewezen partners” werden benaderd. Daarmee is echter nog niet alles gezegd. Zo was de opkomst van imams en pastores nogal wisselend. De eerste bijeenkomst was grootschalig en moesten er zelfs personen geweigerd worden. Bij latere samenkomsten waren de aantallen bescheidener en was het aantal imams en pastores lang niet altijd in evenwicht. Ook was de belangstelling van protestantse voorgangers

doorgaans groter dan van rooms-katholieke voorgangers.* Dit werpt de vraag op welke prioriteit binnen de beide beroepsgroepen aan dit werk wordt toegekend.

Eén van de grootste obstakels echter om “werkelijke partners” te worden was de taal en meer specifiek de theologische taal. Bemiddeling van tolken is immers nog steeds nodig. De betrokken kerkelijke functionaris, zegt hierover: “Eén van de imams merkte onlangs op dat een gesprek over huis-, tuin- en keukendingetjes nu wel gaat, maar een theologisch debat voe-

ren in het Nederlands kan hij nog niet”. En ze voegde in dat verband toe: “het gesprek tussen imams en pastores zou er spannender door worden wanneer zij elkaar – in dezelfde taal - uit kunnen leggen hoe ze als leiders van de geloofsgemeenschappen in de Nederlandse samenleving hun bijdrage willen leveren” (17). Hier wreekt zich ook de eerdergenoemde asymmetrie in opleidingsniveau. Wanneer de effecten van deze manco’s mettertijd zouden kunnen worden beperkt, zou dit de relatieopbouw tussen beide groepen gezagsdragers substantieel ten goede kunnen komen.

Noten

- (1) Voor deze historische schets richt ik mij op Heitink, die alleen over de predikant schrijft. Aangezien bij het verderop beschreven ontmoetingswerk ook rooms-katholieke pastores betrokken zijn, gebruik ik in het geheel van dit artikel afwisselend de term predikant en pastor.
- (2) Heitink 2001.
- (3) Zie hiervoor met name de laatste twee hoofdstukken van Heitink 2001: 217 e.v..
- (4) Van Koningsveld 1988: 125-130. *
- (5) Shadid en Van Koningsveld 1990: 28 e.v..
- (6) Landman 1996: 19 e.v.. Landman meldt in 1996 dat de overige (niet-Diyanet-imams) ongeveer fl 700,- verdienen per maand, aangevuld met gratis huisvesting en giften van gelovigen.
- (7) Shadid en Van Koningsveld 1990: 28 e.v.
- (8) Shadid en Van Koningsveld 1999.
- (9) Folder V.I.N. te Den Haag.
- (10) Landman 1996: 79.
- (11) Shadid en Van Koningsveld 1999: 63 e.v..
- (12) Voor de gegevens in deze paragraaf heb ik gebruik gemaakt uit archiefmateriaal werkgroep islam van de Raad van Kerken en de mondelinge informatie van betrokken landelijke functionarissen.
- (13) Zie het verslag in serie documentatie “Christenen ontmoeten moslims”, nummer 18.
- (14) Verslag ontmoetingsdag d.d. 4/10/04 in de Rahman-moskee te Amersfoort.
- (15) *Er was in 2000, behalve met de Milli Görüş, vanuit de Raad van Kerken contact geweest met zowel koepelorganisaties als de Nederlandse Moslim Raad (NMR) en de Nederlands Islamitische Raad (NIR); de belangenorganisatie Vereniging van Imams in Nederland (VIN) en moskeeorganisaties als de UMMON (Unie van Marokkaanse Moslim Organisaties in Nederland), de WIMN (de World Islamic Mission Nederland) en de Islamitische Universiteit in Rotterdam

(IUR) over de vraag op welke terreinen moslims en christenen mogelijkwijs bondgenoten zouden kunnen zijn. Eerder was er ook contact geweest met de vertegenwoordigers van de Alevieten. Uit deze contacten kwam echter geen samenwerking voort op het gebied van de ontmoetingsdagen.

(15) Mondelinge mededeling d.d. 8/7/'05.

(16) Heitink beschouwt dit als de kerndeskundigheid van de predikant. Om deze competentie gaat het ook bij de imam, wanneer hij, vanuit islamitische bronnen, vertaalslagen maakt in richting van de actualiteit. Heitink 2001: 284.

(17) Zie Folbert in Kranenburg 2005: 113.

Literatuur:

Beck, H.L. en Ljamai, A "De imam en zijn opleiding in pluralistisch Nederland. Zoveel hoofden, zoveel zinnen" in: K.W. Merks en N. Scheurs (red.), *De passie van een grensganger*. Theologie aan de vooravond van het derde millennium. Ten Have, Baarn 1997, pp 302-315.

"*Begrip Moslims Christenen*" nr. 18 Christenen ontmoeten moslims. Verslag van de eerste landelijke ontmoetingsdag voor imams en pastores op 17/1/'05 georganiseerd door de Raad van Kerken, Islamitische Stichting Nederland.

Bommel, A. van in "*Wankele waarden*", levenskwesities van moslims belicht voor professionals. FORUM, Utrecht, 2003, pp 25 -48.

Folbert, W.J. "Rol, taak en functie van imams in Nederland" in Kranenburg, R. "*Voorgangers in Nederland*", een onderzoek naar de positie van de pandit, de imam, de predikant, de rabbijn en de charismatisch leider in de religies van Nederland. Meinema, Zoetermeer 2005, pp. 102 -114.

Heitink, G. "*Biografie van de dominee*" Ten Have, Baarn 2001.

Koningsveld, P.S. van "*De islam*", een eerste kenningsmaking met geloofsleer, wet en geschiedenis. Tweede geheel herziene druk. De Ploeg, Utrecht, 1988.

Landman, N. "*Van mat tot minaret, de institutionalisering van de islam in Nederland*". Diss., VU-uitgeverij, 1992.

Landman, N. "*Imamopleiding in Nederland: kansen en knelpunten*", eindrapportage van een terreinverkenning in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. Ministerie van OC&W, 1996.

Ljamai, A. "*Imams in tekst en context, preken van moslims in Nederland*" Meinema, Zoetermeer, 2004

Rapport SCP (Sociaal en Cultureel Planbureau) "*Moslims in Nederland*", een onderzoek in opdracht van de minister van Vreemdelingenzaken en Integratie. Den Haag, juni 2004 (vijf deelstudies).

Shadid en Van Koningsveld, *Vooroordelen, onbegrip en paternalisme*, discussies over de islam in NL, Uitgev. De Ploeg 1990, pp112-3, 118-9.

Shadid, W.A.R. en Van Koningsveld, P.S. "*De mythe van het islamitisch gevaar, hindernissen bij integratie*" 1992: 100-111.

Shadid, W.A.R. en Van Koningsveld, P.S. *Muslims in the Margin: Political Responses to the Presence of Islam in Western Europe*. Kok Pharos, Kampen, 1996.

Shadid, W.A.R. en Van Koningsveld P.S. "Beeldvorming over de imam in Nederland" in *Religie, cultuur en minderheden*, TUP, Tilburg, 1999. pp 55-77
Slomp, J "Studies betreffende de interreligieuze dialoog tussen moslims en christenen in Nederland in *Sharqiyyat* 15/1-2 (2003) pp 81 – 105

Ontmoeting in de moskee

Opleidingen en trainingen

Nico Landman

Sinds enige tijd schieten de opleidingen voor imams en moslims als paddestoelen uit de grond. Om helderheid te verschaffen in het aantal en soort van opleidingen en trainingen brengt N. Landman de huidige situatie in kaart.

Financiële positie

De oprichting van imamopleidingen in het Nederlandse hogere onderwijs is al decenia lang een onderwerp van politieke discussie, zonder dat dit echter tot tastbare resultaten leidde. De knelpunten lagen, en liggen, onder meer in zwakke en onduidelijke positie van islamitische voorgangers. De meeste moskeeën zijn niet in staat om een imam een salaris te bieden dat ook maar enigszins vergelijkbaar is met dat van een voorganger in de katholieke of protestantse kerk. Marokkaanse moskeeorganisaties bieden vaak niet meer dan kost en inwoning met een bescheiden onkostenvergoeding, en veel Turkse moskeeën zijn aangewezen op een voorganger die door de Turkse overheid wordt gefinancierd. Surinaamse moskeeën maken steeds vaker gebruik van de diensten van een theologisch geschoold lid uit de gemeenschap die zelf in zijn levensonderhoud kan voorzien.

Wantrouwen

Daarnaast stuitte de inrichting van een Nederlandse imamopleiding – toch een duidelijke wens van de overheid – op wantrouwen aan de zijde van moslimorganisaties: welke verborgen agenda had de politiek met haar pleidooi voor die Nederlandse imams? Zat daar niet het streven achter om een zodanig ingekapselde en aange-

paste islam te propageren dat de authentieke islam geweld zou worden aangedaan? De meeste moskeeorganisaties zetten daarom hun hakken in het zand of namen een afwachtende houding in tegenover het overheidsstreven. Andere zochten geheel los van de overheid hun eigen weg door buiten het circuit van het Nederlandse hoger onderwijs om, niet bekostigd door de overheid, en veelal onzichtbaar voor de buitenwereld, hun eigen voorgangers op te leiden.

Opleidingen

Ondanks deze knelpunten en deze weinig enthousiaste opstelling van moskeeorganisaties zijn de laatste jaren toch de nodige opleidingsmogelijkheden tot stand gekomen binnen het Nederlandse onderwijsbestel. Daarin spelen hogescholen en universiteiten een belangrijke rol. Zij zijn door aanmoedigingspremies van de overheid gestimuleerd om initiatieven te nemen die op den duur tot imamopleidingen kunnen leiden. Ook moskeeorganisaties hebben voorzichtige stappen gezet op weg naar het opleiden van hun voorgangers aan Nederlandse onderwijsinstellingen. Daarbij worden ze deels gemotiveerd door interne overtuigingen (behoefte aan religieuze voorgangers die de Nederlandse cultuur van binnenuit kennen), maar ook door ex-

terne druk (de vrees dat de Nederlandse overheid in de toekomst de grenzen zal sluiten voor imams van buiten de EU).

We onderscheiden **drie ontwikkelingen**:

1. Islamitische instellingen die voortgezet of hoger religieus onderwijs bieden
2. Islamitisch-theologische opleidingen, die recentelijk zijn gestart aan niet-islamitische instellingen voor hoger onderwijs

1. Islamitische instellingen die voortgezet of hoger religieus onderwijs bieden.

De Islamitische Universiteit Rotterdam is de oudste poging een islamitisch-theologische opleiding in het Nederlandse onderwijsbestel te laten functioneren. Sinds haar oprichting heeft de IUR gestreefd naar erkenning door de Nederlandse overheid. Om dat te bereiken is het onderwijs geheel ingericht naar modellen die gangbaar zijn op de Nederlandse universiteiten: bachelor- en masterprogramma's, met cursussen waarvoor studiepunten kunnen worden behaald, etc. Het opleiden van imams is één van de expliciete doelen van de IUR. Binnen de imamopleiding heeft men een specialisatie voor geestelijke verzorger.

Om het onderwijs te geven heeft men docenten uit Turkije en het Midden-Oosten aangetrokken, terwijl men daarnaast gebruikt maakt van gastdocenten die aan Nederlandse universiteiten verbonden zijn. Vooralsnog is de IUR er niet in geslaagd de zo begeerde erkenning door de over-

heid binnen te halen. Wel is de specialisatie tot geestelijke verzorger intussen geaccepteerd door de Vereniging van Geestelijke Verzorgers in Zorginstellingen, waardoor afgestudeerden lid kunnen worden van deze beroepsvereniging. Ook heeft de IUR zich in korte tijd ontwikkeld tot een van de meest actieve moslim instellingen in Nederland, met een regelmatig aanbod aan studiedagen en symposia op het snijvlak van godsdienst en samenleving.

Vele daarvan vinden plaats in een monumentaal gebouw in Rotterdam-Noord dat de IUR heeft aangekocht. Meer informatie: www.iur.nl

De Islamitische Universiteit Europa is een afsplitsing van de IUR, die sinds 2001 onderwijs verzorgt in Schiedam en Amsterdam, en sinds 2006 ook in Gent. De inrichting van het onderwijs is vergelijkbaar met die van de IUR en onderwijsinhoudelijk zien we een vergelijkbare mix van Arabisch, islamitisch-theologische vakken en aandacht voor de West-Europese geschiedenis en cultuur. Door een zwakke financiële positie is de IUE vooralsnog een kleinschalig initiatief gebleven. Via samenwerking met bestaande universitaire instellingen probeert men op termijn een aanbod te kunnen verzorgen dat door de overheid als academische bachelor wordt erkend en bekostigd.

Zowel de IUR als de IUE mogen zich verheugen in grote belangstelling onder jonge moslims, maar hebben beide het probleem dat een aanzienlijk deel van deze belangstellenden niet de juiste vooropleiding heeft om aan een universitaire studie te kunnen beginnen. Het uitblijven van overheidserkenning en dus ook het ontbreken van overheidssubsidie maakt hun financiële positie zwak. Ook de steun vanuit de moskee-organisaties is tot nu toe uitgebleven.

Dar al-Ilm, Instituut voor Islamstudies, is een instelling die anders dan de bovengenoemde instituten geen voltijd-studies biedt, maar cursussen en cursusreeksen die in de avonduren kunnen worden gevolgd. De cursussen richten zich op volwassenen (18 jaar en ouder). Zo bestaat het aanbod in de eerste helft van 2007 uit een cursusreeks “Koran en soennah”, die op vier plaatsen in Nederland wordt aangeboden (Den Haag, Utrecht, Amsterdam en Eindhoven) en op elk van die locaties één avond per week omvat. De docenten zijn Nederlandstalige moslims die in Islamabad resp. Medina een theologische opleiding hebben gevolgd.

Naast deze instellingen bestaan er diverse andere kleinschalige islamitische opleidingen, die verbonden zijn aan een landelijke moskee-organisatie. Zo heeft de Pakistaans-Surinaamse World Islamic Mission een eigen opleidingsinstituut in Den Haag (Jamia Madinatoel Islam), en leidt de Turkse Stichting Islamitisch Centrum

Nederland haar toekomstige voorgangers op in Soest – met een vervolgtraject in Turkije.

2. Islamitisch-theologische opleidingen aan niet-islamitische instellingen voor hoger onderwijs

De **Hogeschool InHolland** verzorgt al geruime tijd bacheloropleidingen Tweedegraads Leraar Islamgodsdienst en Godsdienst-pastoraal Werk. In het lopende studiejaar is daar de bacheloropleiding Imam-Islamitisch Geestelijk Werk bijgekomen. Deze opleiding is het resultaat van samenwerking tussen de hogeschool en vijf landelijke moskee-organisaties. De betrokken moskee-organisaties zijn de beide Milli Görüs-federaties in Nederland (MGN en NIF), de Marokkaanse moskee-koepel UMMON, de Surinaams-Pakistaanse World Islamic Mission, en de Turkse Stichting Islamitisch Centrum Nederland. Het betreft een vierjarige voltijdopleiding (meer een variant in deeltijd), met drie uitstroomvarianten: imam, islamitisch geestelijk werker, en islamitisch pedagogisch werker. De opleiding is in september 2006 gestart met 26 studenten.

De **Vrije Universiteit** in Amsterdam heeft sinds 2005-2006 een masterspecialisatie Islamitisch Geestelijk Verzorger. Het betreft een specialisatieprogramma van de masteropleiding Religie en Levensbeschouwing, dat in halftijd wordt aangeboden en dan twee jaar duurt. De bedoeling is dat de afgestudeerden t.z.t. aan de slag kunnen als geestelijk verzorger in zorgin-

stellingen, in gevangenissen, en in de krijgsmacht. Het programma biedt daarom een combinatie van islamitisch-theologische vakken gericht op geestelijke zorg, psychologie, en praktische trainingen. Een van de docenten is zelf als islamitisch geestelijk verzorger verbonden aan een academisch ziekenhuis.

Aangezien universitaire masteropleidingen een passende bachelor als vooropleiding veronderstellen, probeert men via pre-mastertrajecten aanstaande studenten voor te bereiden op de studie.

De Universiteit Leiden is in september 2006 gestart met een bacheloropleiding Islamitische theologie. Het is een driejarige voltijdstudie, waarin de klassiek-islamitische vakken centraal staan, zoals koran- en hadithstudie en islamitische rechtsgeleerdheid, maar daarnaast de hedendaagse situatie van de islam aan de orde komt. De studie is niet beroepsgericht, en daarom nadrukkelijk te onderscheiden van een “imamopleiding”, maar wel streeft de universiteit naar een vervoltraject waarin samen met islamitische organisaties een ambtsopleiding wordt aangeboden.

Daarbij wordt gedacht aan een duplex ordo constructie, d.w.z. dat er een duidelijke terreinafbakening plaatsvindt tussen de wetenschappelijke vakken van de universi-

teit zelf en de meer confessioneel bepaalde vakken.

Uitstroom voor opgeleiden

De drie laatstgenoemde initiatieven zijn alle mogelijk gemaakt door startsubsidies van de Nederlandse overheid. Zij zullen de komende jaren met elkaar en met de islamitische instellingen de concurrentie moeten aangaan om gekwalificeerde studenten, docenten, stageplaatsen, en banen voor hun afgestudeerden. Moskeeorganisaties, ziekenhuis- en gevangenisdirecteuren staan over een jaar of vier voor de keus waar ze hun islamitische functionarissen vandaan zullen halen.

Dit nieuwe aanbod aan islamitisch geschoolden is geen garantie dat de moskeeorganisaties hun aanvankelijke reserves hebben opgegeven. De grootste moskeekoepel (Diyamet) is niet in zee gegaan met één van de genoemde initiatieven en blijft voorlopig vasthouden aan het recht imams uit Turkije over te brengen. De overige hebben zich nog allerminst vastgelegd op het aanvaarden van de afgestudeerden als hun toekomstige imams. Optimistisch ingeschat is het nieuwe opleidingsaanbod voor hen één van de ijzers in het vuur. Meer pessimistisch ingeschat kijken ze de kat uit de boom. Het worden spannende tijden in islamitisch Nederland.

Interview met Muharrem Uzuncaalan

Esther Struikmans

Imam Uzuncaalan, nu verbonden aan de Turkse moskee in Groningen, werd in 1967 geboren in Bilecik, een 'klein stadje' in de Turkse provincie Eskişehir. Bij navraag hoeveel inwoners zo'n 'klein stadje' dan telt, blijkt dat ongeveer net zoveel als in Amsterdam. "Maar", zegt Uzuncaalan, "ik vergelijk het uiteraard met onze grote steden, Istanbul en Ankara, waar Bilecik precies tussenin ligt, en dan is 600.000 inwoners natuurlijk niet veel te noemen." Hij studeerde er theologie en sociologie aan de universiteit, waarna hij 19 jaar geleden in dienst trad van Diyanet, het Turkse Presidium voor Godsdienstzaken.

Uitzending

Na 15 jaar als imam en koranleerling in Turkije gewerkt te hebben, meldde Uzuncaalan zich aan als kandidaat om door Diyanet naar Europa te worden uitgezonden. "Er waren veel kandidaten", herinnert hij zich. "Van de 1600 imams die zich hadden aangemeld, konden er echter slechts 250 naar Europa vertrekken. We moesten een toelatingsexamen afleggen. Verder waren de selectiecriteria een universitair opleidingsniveau en voldoende werkervaring." In 2002 werd hij voor een half jaar in Oostenrijk gestationeerd; inmiddels is hij twee jaar in Nederland werkzaam, in Kampen en inmiddels, sinds het begin van de Ramadan 2006, in de stad Groningen. "Ik mag maximaal vier jaar in Nederland blijven. Kortere tijd kan, maar langer niet. Voor niet-Turkse imams ligt dit soms anders, maar

voor ons is dit vastgelegd door de Diyanet, die ons ook betaalt." "Ik vind het een goede zaak dat wij als Turkse imams onder een organisatie vallen: dit garandeert dat wij een officiële versie van de islam propageren, want daarop worden wij vanuit Turkije gecontroleerd. Zo kan worden voorkomen dat iedere imam zijn eigen versie van de islam predikt, zoals nog wel eens gebeurt bij imams die werken zonder een zendingorganisatie. Dit geeft veel verwarring bij de niet-moslims in het gast-

land, die geconfronteerd worden met telkens een andere weergave van de islam. Ook zijn er vanuit Diyanet regels omtrent de voorbereiding en het verrichten van de werkzaamheden in het gastland: iedere imam die op het punt staat uitgezonden te worden, moet zich verdiepen in de culturele en geografische achtergronden van zijn nieuwe gastland en moet zich een basiswoordenschat van circa 300 woorden van de nieuwe taal eigen maken.” Op de vraag of hij deze voorbereiding toereikend vindt, of dat hij hier in Nederland nog aanvullende cursussen of studie zou willen volgen, antwoordt hij dat het voor hem voldoende voorbereiding is geweest om zijn taken hier naar behoren te kunnen vervullen. Aanvullende vakken volgen binnen bijvoorbeeld één van de Nederlandse opleidingstrajecten voor imams / islamitische geestelijke verzorgers lijkt hem in zijn situatie niet nodig.

Respect

Een andere regel waarmee Diyanet de uit te zenden imams laat vertrekken, is die van respect voor de niet-moslims in het gastland. Dit moet zich onder meer uiten in het achterwege laten van missioneringsactiviteiten om de islam te verbreiden onder niet-moslims. Ook is het niet de bedoeling dat men vanuit de moskee zelf de aandacht van de media zoekt. Wel vindt men het vanuit Diyanet van belang dat vragen om informatie vanuit het Nederlandse publiek worden beantwoord en belangstellenden gastvrij worden ontvangen in de moskee.

Vooroordelen

Uzuncaalan noemt een voorbeeld uit zijn vorige standplaats, Kampen: er zou een schoolexcursie plaatsvinden naar zijn moskee, op initiatief van een leerkracht. Eén van de begeleiders vanuit de school had echter tijdens de voorbereiding op het bezoek tegen de leerlingen gezegd: “Je moet daar in de moskee je schoenen uitdoen, en dus ben je daardoor moslim.” De excursie kon toen niet meer in de moskee plaatsvinden, omdat dat op teveel verzet van de overwegend christelijke ouders zou stuiten. Toen de imam hoorde van de wijziging van hun plannen, legde hij uit dat het uitdoen van de schoenen in de gebedsruimte nog niet betekent dat je ‘dus’ moslim bent of wordt; verder gaf hij aan, dat het beter zou zijn als ze dergelijke vragen en ideeën over de islam aan een moslim zouden voorleggen die een en ander correct zou kunnen beantwoorden.

‘Religieuze kleding’

Maar het verhaal was nog niet klaar: uiteindelijk werd de locatie van de ontmoeting van de klas met de imam nogmaals gewijzigd. Deze kon toch bij nader inzien niet binnen het schoolgebouw plaatsvinden, maar er werd gekozen voor neutraal terrein: een café. Ook ditmaal vroeg hij naar de reden van de wijziging in hun plannen. “Het is voor het schoolbestuur en de ouders niet aanvaardbaar dat een imam in speciale, religieuze kleding het schoolgebouw betreedt”, was het antwoord. “Maar hoe komt u erbij dat een imam speciale, religieuze kleding draagt?”, vroeg

hij. ”Kijk maar naar mijn kleding: ik loop altijd rond in een normale broek plus jas-je.”

“Vanuit onze zendende organisatie wordt ons op het hart gedrukt ons te verdiepen in de achtergronden van de niet-moslims in het gastland en respect voor hen te tonen; andersom is dat helaas niet altijd het geval”, verzucht de imam. Ook na hun terugkeer in Turkije wordt van de uitgezonden imams verwacht dat zij een bijdrage leveren aan het wederzijdse begrip en respect tussen de beide culturen en religies: zij moeten dan diverse presentaties houden voor grote groepen Turkse belangstellenden over de cultuur en godsdienst van het

gastland waar zij ongeveer vier jaar hebben gewerkt.

Tevreden

Imam Uzuncaalan is tot nu toe tevreden met zijn uitzending naar Nederland. Vooral zijn uitgebreidere ‘takenpakket’ in Nederland bevalt hem uitstekend: “In Turkije ging ik voor in het gebed en gaf ik koranonderricht, maar hier in Nederland heb ik daarnaast ook de sociaal-maatschappelijke zorg voor de Turkse leden van de islamitische gemeenschap. Dat geeft in zijn totaliteit meer voldoening. Ook vind ik het prettig te leven in de Nederlandse maatschappij. Al met al ben ik zeer tevreden met mijn uitzending.”

Vertaling tijdens het interview: Zübeyde Çiçek

Opleiding en training rond de moskee

P. Reesink

In het drukke Kontakt der Kontinenten in Soesterberg legt Ali Keskin op een zaterdagmiddag tijdens de lunch uit wat voor soort vorming hij geeft aan imams en bestuursleden van Marokkaanse en Turkse moskeeën samen met zijn Marokkaanse collega.

Sommige bestuurders zitten pas kort in het bestuur, anderen al een lange tijd. Het project is opgezet door DCIM (Dienst Integratie Coördinatie Minderheden) van het Ministerie van Justitie. Eerst zijn de imams van een aantal besturen op vorming geweest

De imams hebben een orientatieprogramma gehad waarin 9 thema's worden behandeld. Ze komen drie keer een dag bij

elkaar en twee maal een lang weekend. Dit komt neer op tien dagen, verspreid over twee en een halve maand. Er moet immers tussendoor gewerkt worden aan praktische opdrachten.

Thema's en huiswerk

In de thema's wordt een aantal zaken behandeld: onderwijs en opvoedingssysteem, bestuurscultuur, staatsinrichting, justitie, politie, emancipatie. Zo wordt er ook aandacht besteed aan de religieuze kaart van Nederland. Maar het accent ligt op de praktisch. Hoe ziet het sociale en religieuze landschap eruit bij jou in jouw dorp of

Ali Keskin

stad. Zo krijgt de imam als huiswerk op om na te gaan wat er gebeurt in een opvanghuis, een huis van bewaring, een ziekenhuis en moet hij zelf onderzoeken wat de samenwerkingsmogelijkheden zijn.

Ook moet de voorganger in zijn woon- en werkplaats een collega (pater, priester, dominee) opzoeken. Ze komen dan terug met prachtige verhalen over hoe de ontmoeting tot stand is gekomen. Sommigen hadden al contact voorheen in de plaatselijke raden van kerken. Anderen komen via vrijwilligers in contact met collega's uit een ander geloof. Onlangs zaten er in hetzelfde ontmoetingsgroepje een priester uit Irak van de Chaldese christenen, samen met een Koptische geestelijke en een imam. Ze konden gezamenlijk in het Arabisch converseren.

149

Een andere internationale groep spreekt met elkaar in het Engels.

Na de imams is het de beurt aan de besturen. Deze krijgen, op verzoek van hun eigen imams, in het Nederlands een verkorte spoedcursus over dezelfde onderwerpen die de imams hebben gekregen. De leden van besturen zijn meestal al langer in Nederland dan hun voorgangers, vandaar dat een spoedcursus voldoende is. Vandaag gebeurt alles in het Nederlands en vanochtend heeft een bestuurder een prachtige uiteenzetting met powerpoint presentatie

gegeven over de organisatie van zijn moskeebestuur. Dit roept dan weer vragen op en discussie. Men leert veel van elkaar en wisselt adressen uit.

Deze brede professionalisering van imams en bestuurders is zowel inhoudelijk als methodisch goed opgezet. Bovendien ontmoet men in het Kontakt der Kontinenten mensen uit verschillende werelddelen en achtergronden met als resultaat een meer-voudige dialoog.

Opleidingen in de media

Een aantal eerder genoemde opleidingen en andere initiatieven worden ook in de pers genoemd.

Imamopleiding InHolland populair

Bij Hogeschool InHolland hebben 27 studenten zich aangemeld voor de imamopleiding. Het is voor het eerst in Nederland dat een dergelijke opleiding wordt aangeboden. De opleiding Islamitische Geestelijke Verzorging van de Vrije Universiteit in Amsterdam en Islamitische Theologie van Universiteit Leiden hebben tot nu toe weinig geïnteresseerden gehad.

De studenten, met diploma's uit binnen en buitenland, zijn in september begonnen.

Vrije Universiteit

Op de Vrije Universiteit te Amsterdam is de master Islamitische Geestelijke Verzorging vorig jaar van start gegaan. Waren er toen nog zestien inschrijvingen, voor aankomend studiejaar zijn er tot eind augustus vijf studenten toegelaten tot de premaster. Ook de belangstelling voor de bachelor 'Religie en levensbeschouwing', met Islamitische theologie als specialisatie, is afgenomen. Vorig jaar werd de opleiding voor het eerst aangeboden. Er was toen een 'opgehoopt' aantal mensen dat belangstelling had voor een studie als deze.

Universiteit Leiden

Bij de nieuwe studie Islamitische Theologie van Universiteit Leiden hebben zich tot nu toe veertien personen aangemeld volgens Prof. dr. P.S. van Koningsveld.

"Het is bekend dat studenten in Nederland theologie minder aantrekkelijk vinden."

Bron: NIO, 25 augustus 2006

VU gaat samenwerken met Turkije

De Vrije Universiteit (VU) gaat samenwerken met Turkije voor de opleiding van imams. In de bestaande masteropleiding islamitische geestelijke verzorging komt per 1 september een nieuwe variant, die voorbereidt op een opleiding tot imam in Turkije.

Dat heeft de VU volgens een woordvoerder afgesproken met de Islamitische Stichting Nederland (ISN), de koepel van Turkse moskeeën in Nederland. Deze moskeeën betrekken hun imams van Diyanet, het Turkse Presidium van Godsdienstzaken.

De masteropleiding aan de VU was de eerste in haar soort en begon vorig jaar met twintig studenten. Afgestudeerden kunnen aan de slag als geestelijk verzorger in ziekenhuizen en gevangenissen, maar zijn nog geen imam. Daarom komt er nu een variant die voorbereidt op een vervolgopleiding in Turkije.

Hoge School InHolland

Vorig jaar spraken de hogeschool InHolland en vijf islamitische koepelorganisaties af om samen een imamopleiding op

hbo-niveau te beginnen in Amsterdam. Minister Verdonk (Vreemdelingenzaken) zei het toen erg jammer te vinden dat Diyanet was afgehaakt bij deze opleiding. Ze wilde alleen imamopleidingen waarin een islamitische organisatie samenwerkt met een erkende onderwijsinstelling in Nederland.

Verdonk beloofde de Tweede Kamer vorig jaar dat Turkije geen vinger in de pap zal krijgen bij de opleiding van imams in Nederland. Samenwerking met een Turkse staatsorganisatie als Diyanet zou afbreuk doen aan het uitgangspunt van een Nederlandse imamopleiding: geen imams in Nederlandse moskeeën die onder invloed staan van denkbeelden uit het land van herkomst. Er zou een importstop moeten komen voor buitenlandse imams, vond de Kamer.

Een woordvoerder van Verdonk kon in juni verder geen commentaar geven op de samenwerking tussen de VU en de Turkse imamopleiding. Het ministerie van Onderwijs heeft geen bezwaar zolang het onderwijs voor niet meer dan 40 procent verandert.. Volgens de VU blijft de masteropleiding islamitische geestelijke verzorging binnen deze grens.

Bron: Rorate.com 8 juni 2006

Voorbereiding op inburgering

Ze willen de integratie van Turkse moslims in Nederland bevorderen, zeiden 25 Turkse imams die dit jaar in Nederland komen werken. Ze volgen sinds kort op

een toeristenvisum aan het Albada College in Rotterdam een cursus om zich voor te bereiden op de inburgeringstoets die ze op de Nederlandse ambassade in Turkije zullen moeten doen om in aanmerking te komen voor een verblijfsvergunning.

De Islamitische Stichting Nederland (ISN), de koepel van Turkse moskeeën die hun imams door de Turkse overheid krijgen toegewezen, betaalt de cursus van drie maanden, die 2000 euro per imam kost. De imams verblijven in een internaat, leren Nederlands en doen kennis van de Nederlandse samenleving op. „Onze imams wordt onrecht aangedaan als wordt gezegd dat zij de integratie van Turkse moslims belemmeren”, zei voorzitter Yusuf Kalkan van de ISN. „Zij spannen zich juist in om die te bevorderen.”

Plan voor de Kleiberg in Apeldoorn

Een groep mensen wil namens de islamitische onderwijsorganisatie Darul Ulum in Apeldoorn een imam-opleiding beginnen. De school zou moeten komen in het gebouw van de Politieacademie op de Kleiberg.

De politie vertrekt uit het gebouw aan de westkant van Apeldoorn. Volgens een bemiddelaar in onroerend goed, die niet met naam genoemd wil worden, hebben verschillende opties over nieuw gebruik inmiddels de revue gepasseerd. ...Darul Uloom is heel serieus en staat op het punt de zaak rond te maken, zeggen zowel de bemiddelaar als Umair Hussain. Hij is

volgens eigen zeggen beoogd directeur van de nieuwe opleiding.

Volgens het plan kunnen zo'n tweehonderd mensen uit binnen- en buitenland straks in Apeldoorn onder begeleiding de koran bestuderen, het heilige boek van de islam. De studenten kunnen zodoende uiteindelijk onder meer imam worden; geestelijk leider. Volgens Hussain kunnen mensen op verschillende niveaus instromen.

Het opleidingscentrum moet een open karakter krijgen. Zo komt tijdens de opleidingen ook de Nederlandse maatschappij aan de orde, zegt Hussain. Er zullen meerdere talen naast elkaar gebruikt worden op het instituut; in elk geval Nederlands, Arabisch en Urdu.

Onduidelijk is hoe concreet de plannen zijn. Bron: De Stentor, augustus 2006.

PvdA: steun imamschool financieel

De Partij van de Arbeid wil imamopleidingen financieel gaan ondersteunen. Volgens de sociaal-democraten is het op die manier mogelijk gematigde moslims aan de maatschappij te binden, en radicale bewegingen buiten de deur te houden.

Het voorstel voor financiële ondersteuning van imamopleidingen staat in de notitie Van wijk tot wereld, die de PvdA het afgelopen weekend presenteerde.

De partij pleit in de notitie voor een harde aanpak van radicalen en terroristen. Zij zet daarbij echter vooral in op het aanpakken van wat zij ziet als de voedingsbodem

voor radicalisme, de toenemende segregatie tussen moslims en niet-moslims. 'En dus moeten we in deze cruciale fase niet aarzelen de worteling van de gematigde islam in Nederland te ondersteunen.'

In de ogen van de Koenders en Albayrak, heeft het kabinet bij de bestrijding van het terrorisme flinke steken laten vallen. Vooral het stigmatiseren van moslims en het steunen van de oorlog in Irak heeft de strijd tegen radicalisering eerder geschaad dan geholpen, schrijven zij.

Een belangrijke methode om de integratie te bewerkstelligen is het bestrijden van discriminatie op de werkvloer.

De sociaal-democraten willen voorkomen dat in het kader van de terrorismebestrijding te veel publieke vrijheden worden opgeofferd. Absolute veiligheid kan alleen worden gegarandeerd als democratische waarden worden opgeofferd, stellen Koenders en Albayrak. Bron: Volkskrant, 11 september

Onmoeting in de synagoge

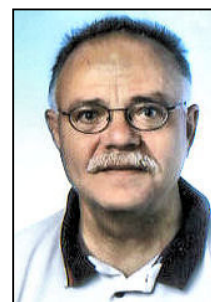
De Jordaanse koninklijke familie en de dialoog

Piet Kruizinga

Inleiding

Jordanië is een bijzonder land. Het is een Arabisch land, maar wie wel eens op bezoek komt merkt gelijk dat het heel wat westerse trekjes vertoont. Ook de bevolkingssamenstelling is merkwaardig. Ongeveer de helft van de Jordaniërs beschouwt zichzelf als Palestijn. De islam is er de staatsgodsdienst maar de andere godsdiensten wordt niets in de weg gelegd.

Het koningshuis is afkomstig uit een der oudste vorstenhuizen van Arabië maar bekend om zijn hang naar het Westen. Zo plegen de vorsten en kroonprinsen te worden opgeleid in het Verenigde Koninkrijk en andere westerse landen. De laatste koningen namen westerse, niet-islamitische, vrouwen erbij. Je zou kunnen zeggen dat het Jordaanse vorstenhuis de vleesgeworden dialoog tussen het Midden-Oosten en het Westen is. Maar hoe staat het met hun bijdrage aan de dialoog der wereldgodsdiensten? Is die er? Hoe substantieel is die? Meer dan alleen lippendienst? Dit artikel probeert een antwoord op die vragen te geven.

Na enkele gegevens over land en volk van Jordanië gaan we nader in op de godsdienstige aspecten van de Jordaanse samenleving. Dan beschrijven we het Jordaanse vorstenhuis. Maar het belangrijkste deel wordt gevormd door een verslag van de activiteiten van een der Jordaanse kroonprinsen, El Hassan bin Talal. We sluiten af met een korte conclusie.

Jordanië

Jordanië bestaat als zelfstandige natiestaat sinds 1946, toen de Britten het mandaat van de Volkenbond overdroegen aan Koning Abdullah.

Gedurende het grootste deel van de tijd sindsdien werd Jordanië geregeerd door Koning Hussein. Een pragmatische regeerder, die met veel handigheid tussen de belangen van de supermachten door lieverde. Hij overleefde diverse oorlogen, problemen met de Palestijnse bevolking van Jordanië en verscheidene coup pogingen.

In 1989 voerde hij een zekere mate van parlementaire democratie in en sloot in 1994 vrede met Israël. Na Hussein's dood in februari 1999 (zijn begrafenis werd rechtstreeks door de Nederlandse televisie uitgezonden) werd hij opgevolgd door de oudste zoon van Hussein en prinses Muna, Abdullah II. Deze in het

Verenigd Koninkrijk opgeleide jongeman voerde tal van economische hervormingen door. Jordanië werd in 2000 lid van de Wereld Handels Organisatie (WTO) en trad in 2003 toe tot de EFTA (European Free Trade Association). Maar ook op andere gebieden versnelde hij een aantal ontwikkelingen. Zo telt het in oktober 2003 benoemde kabinet voor het eerst een viertal vrouwelijke ministers.

Het land is bijna drie zo groot als Nederland en heeft ruim vijf en een half miljoen inwoners. Van de totale oppervlakte is nog geen 3% geschikt voor de landbouw; de rest is woestijn. Vandaar dat de dienstensector sterk ontwikkeld is. Op een aantal terreinen sluit Jordanië nauw aan bij de Westerse standaarden. Zo is de gemiddelde levensverwachting hoog: 78 jaar. De bevolkingsgroei is voor een Arabisch land laag: 2,67% per jaar (2004). Het analfabetisme is ook relatief laag: minder dan 10% van de bevolking.

Staatsbestel

Het rechtssysteem is een mengsel van de Sjariea en het Franse systeem. De democratie kent nogal enige achterstand: pas in 1992 werden er politieke partijen toegelaten. Het resultaat is er dan ook naar, want zo'n 90% van de leden van het rechtstreeks door het volk gekozen Huis van Afgevaardigden bestaat uit onafhankelijke leden. Vijftien procent vertegenwoordigt het Islamitische Actie Front. Andere Islamitische partijen worden niet toegelaten uit angst voor de opkomst van een meer fundamentalistische beweging. Van de

110 zetels van het Huis van Afgevaardigden, een soort Tweede Kamer, zijn er negen gereserveerd voor christenen. In de door de koning benoemde Senaat, de Eerste Kamer, hebben de christenen zes van de 55 zetels.

Het Kabinet wordt door de premier benoemd na goedkeuring van de Koning. De Koning is ook opperbevelhebber van het leger en heeft dus alle touwtjes nog strak in handen. Hij en zijn familie spelen dus een belangrijke rol in de Jordaanse maatschappij.

Beperkte vrijheid voor christenen

De getalsverhoudingen tussen de verschillende godsdiensten zijn nogal onevenwichtig. Meer dan 95% is soennitische moslim. Ongeveer 3% is christen. Nog niet zo lang geleden was dat nog ongeveer 6%. Velen zijn geëmigreerd, vooral naar de Verenigde Staten. Ondanks oproepen van de overheid om deze braindrain tegen te gaan, neemt de omvang van de christelijke gemeenschap in snel tempo af. Verder zijn er nog enkele kleine groepen van Druzen en (import-)sjiïeten. De christenen wonen tamelijk geconcentreerd: Husn in het noorden en Fuheis in het centrum. Verder hebben Madaba en Kerak grote christelijke minderheden. Christenen in Jordanië heb je in allerlei maten en kleuren. Sommige kerken en richtingen zijn als zodanig officieel erkend, zoals de Griekse en Armeense Orthodoxen en de Grieks-, Rooms- en Maronitisch-katholieken. Andere kerken, zoals de Baptisten, zijn slechts als "verenigingen" geregistreerd.

De criteria om officieel geregistreerd en dus erkend te worden zijn: het geloof mag niet in strijd zijn met letter en geest van de grondwet, de goede zeden, de gebruiken en tradities. Het geloof moet erkend zijn door de Raad van Kerken in het Midden Oosten, niet gericht zijn tegen de staatsgodsdienst en moet een aantal volgelingen hebben.

De Jordaanse grondwet garandeert vrijheid van godsdienst. Maar de uitoefening ervan mag niet in strijd zijn met de openbare orde en de goede zeden. Daardoor is er nog steeds sprake van een zekere inperking van het grondwettelijke recht.

De officieel erkende kerken vormen een soort Bisschoppelijke Raad. De zaken betreffende de christenen worden in onderling overleg tussen deze Raad en de Premier geregeld.

Een zekere erkenning

De christelijke kerken worden –anders dan de islam, die immers staatsgodsdienst is– door de overheid niet financieel ondersteund. Christelijke leerlingen zijn niet verplicht om de islamitische godsdiensten op de openbare scholen bij te wonen. In plaats daarvan mogen zij hun eigen godsdienstonderwijs volgen op die scholen. In een viertal gemeenten is er sinds 1998 (experimenteel) door de overheid gegeven christelijk godsdienstonderwijs. Erkende kerken mogen overigens bijzonder onderwijs opzetten volgens de grondwet. Het lesprogramma daarvan staat echter onder staatstoezicht.

Kerstmis en het Gregoriaanse Nieuwjaar zijn openbare feestdagen. Tijdens het paasfeest zijn de overheidsdiensten gesloten.

Het land telt enkele centra voor bevordering van het wederzijdse begrip tussen de godsdiensten: Het Koninklijk Instituut voor de Interreligieuze Studies (RIIFS), waarover later meer, en de Koninklijke Academie voor Onderzoek van de Islamitische Beschaving.

Beide organisaties worden door de staat gesponsord en doen onderzoek, houden internationale conferenties en bevorderen gesprekken en discussies op allerlei terrein betreffende de verhoudingen tussen christenen en moslims. Sinds de herfst van 2003 bestaat er ook een private Jordan Interfaith Coexistence Research Center, opgericht door enkele moslims en christenen. Ook dit centrum bevordert de interreligieuze dialoog op zowel nationaal als internationaal niveau.

Discriminatie

Ondanks alle mooie woorden in de grondwet, komt er in Jordanië wel degelijk discriminatie naar godsdienst voor. Dat komt enerzijds door het systeem van wel of niet erkennen van een bepaalde geloofsrichting en anderzijds door de invloed van de Sjariea.

Druzen en Bahai'i worden niet officieel erkend. De Druzen worden als moslims beschouwd en de Bahai'i hebben officieel geen geloof. Het familierecht wordt voor

beide groepen door Sjariea-rechtbanken uitgeoefend. Men mag echter vrijelijk zijn godsdienstoefeningen houden. Dat geldt ook voor niet-erkende christelijke groepen als de Jehova's Getuigen en de Zevende Dag Adventisten.

Zending

Volgens de Sjariea is het aan niet-moslims verboden om zending te bedrijven en bekeerlingen te maken. Een christen mag wel moslim worden, maar niet omgekeerd. Gebeurt dat toch, dan verdient betrokkene de doodstraf. In de Jordaanse praktijk gebeurt dat niet, maar men komt wel in een sociaal isolement terecht. De tot het christendom bekeerde moslim wordt door zijn familie uitgestoten. Hij blijft overigens onder het gezag van de Sjariea-rechtbank vallen, omdat zijn overgang verboden is en niet wordt erkend.

Ondanks het Sjariea-verbod van zending, vindt er toch evangelisatie en zending door buitenlanders plaats. Dat wordt door de overheid toegelaten zolang men het niet te bont maakt en er geen klachten over de zendingsactiviteiten worden ingediend. Zodra dergelijke klachten komen, treedt de overheid op door bijvoorbeeld de verblijfsvergunning van de zendeling in te trekken.

Overigens is het officieel verboden om religieuze gebouwen te gebruiken voor politieke doeleinden. Een prima middel om radicale imams te weerhouden van vrijdagse scheldpartijen op Amerikanen en andere westerlingen. De preken worden

gewoonlijk beluisterd door overheidsdienaren die daarover rapporteren. Wordt de koninklijke familie bekritiseerd of wordt er politieke of sociale onrust gezaaid, dan kan de betreffende imam rekenen op sancties zoals het niet-uitbetalen van het salaris of zelfs ontslag door het Jordaanse Ministerie van Godsdienstzaken.

Blasfemie

Ten aanzien van de godsdienstvrijheid doet zich overigens de laatste jaren een opmerkelijke zaak voor. Begin 2000 werd er door een groep fundamentalistische moslims een klacht ingediend bij zowel de Sjariea-rechtbank als de publieke rechter tegen Musa Hawamdeh, een moslim dichter. Deze had een gedicht gepubliceerd dat op gespannen voet zou staan met de koran. Uiteindelijk werd hij veroordeeld door de Sjariea-rechtbank tot drie maanden gevangenisstraf wegens blasfemie. In hoger beroep werd het vonnis echter vernietigd. Door het ingestelde appel loopt deze zaak nog steeds. Nog een recent voorval: in januari 2003 werd het weekblad Al Hilal verboden en een drietal journalisten gearresteerd omdat ze een artikel hadden geschreven over de seksuele relatie van Mohammed met zijn vrouwen. De journalisten werden beschuldigd van blasfemie en veroordeeld tot boetes en een gevangenisstraf. Het blad is niet meer verschenen.

Het Jordaanse Koningshuis

Jordanië noemt zichzelf het Hashemitische Koninkrijk Jordanië. Het koningshuis van Jordanië, evenals dat van Marokko, stamt

af van de Arabische vorst Quraysh, een nakomeling van Ismael, een zoon van Abraham. Quraysh kwam in de tweede eeuw AD naar Mekka en zijn nakomelingen regeerden sindsdien over Mekka. Een kleinzoon van deze Quraysh, Hashem, was de overgrootvader van de profeet Mohammed. Fatima, de dochter van Mohammed, en Ali ibn Abi Talib, de vierde kalief, hadden twee zoons: Al-Hassan en Al-Hussein. De nakomelingen van de oudste zoon, Hassan, worden de Sjarifs, de edelen, genoemd en de nakomelingen van Hussein de Sayyids, de heren. Het koninklijk huis van Jordanië behoort tot de tak van de Sjarifs. Laatstgenoemden regeerden over de Hidjaz, een streek in het westen van het Arabisch schiereiland en in de periode 1201 – 1929 ook over Mekka. Het was een vorst uit deze familie, Al-Hussein ibn Ali, die de Arabische opstand tegen de Turken leidde en een van zijn zonen, Abdullah, werd koning van Transjordanië, het huidige Jordanië. Koning Abdullah was zijn tijd ver vooruit. Al in 1928 voerde hij een vorm van organieke wetgeving in, die de basis zou worden voor de latere Jordaanse grondwet. Ook hield hij een verkiezing voor een soort parlement in 1929. In 1951 werd koning Abdullah tijdens een bezoek aan de Al-Aqsa moskee in Jeruzalem vermoord. Zijn oudste zoon, Talal, werd koning. Maar Talal werd, of was, geestesziek en werd vervangen door zijn oudste zoon Hussein. Momenteel is de oudste zoon van Hussein en echtgenote Muna, Abdullah II, de vorst. Mede door het viertal echtgenoten van

Hussein is de huidige koninklijke familie van Jordanië nogal uitgebreid. In het kader van dit artikel zal ik een tweetal leden ervan nader beschrijven. In de eerste plaats, heel kort, de vierde vrouw van Hussein, Koningin Noor en vervolgens uitgebreider, een jongere broer van Hussein, namelijk prins El Hassan ibn Talal (5).

Koningin Noor

Koningin Noor, de vierde en laatste vrouw van wijlen koning Hussein, werd geboren als Lisa Najeeb Halaby uit Arabisch-Amerikaanse ouders. Ze groeide op

als Amerikaanse en christin. Op 15 juni 1978 huwde ze koning Hussein en werd moslim. Van meet af aan ontwikkelde ze tal van activiteiten, zowel nationaal als internationaal. In Jordanië zelf hield en houdt ze zich nog steeds bezig met de bevordering van het welzijn van kinderen en vrouwen. Maar ook met de ontwikkeling van de cultuur en het onderwijs. In internationaal verband zette ze zich in voor het World Wildlife Fund en in tal van de wereldvrede-bevorderende organisaties. In 1985 richtte ze de Noor al Hussein Foundation op, die zich op internationaal ni-

veau bezig houdt met zaken als het verschaffen van microkredieten in ontwikkelingslanden en vrouwenemancipatie. Nog steeds is ze een veel gevraagde gastspreker op tal van conferenties en congressen. Zij ontving eredoctoraten o.a. in Rechten en Internationale relaties. Door haar persoonlijkheid en haar optreden is zij steeds een goede ambassadrice van haar land geweest en vertolkte zo het vooruitstrevende en zich openstellende Jordanië.

Prins El-Hassan ibn Talal

Datzelfde deed en doet een zwager van haar: Prins El Hassan ibn Talal. Prins El Hassan werd geboren op 20 maart 1947 als zoon van de latere koning Talal en de latere koningin Zein El-Sharaf ibn Jamil. Hij studeerde in het Verenigd Koninkrijk in Summerfields, Harrow en Christ Church. In 1968 trouwde hij met Prinses Sarvath, afkomstig uit een zeer vooraanstaande Indiaas-Pakistaanse familie. Ze hebben vier kinderen.

Prins El Hassan vervulde een belangrijke rol bij de economische ontwikkeling van Jordanië. Zo was hij gedurende een aantal jaren voorzitter van het Comité voor Nationale Ontwikkeling. Hij stichtte tal van organisaties voor onderzoek en wetenschappen, archeologie en geschiedenis. Ook hield hij zich op tal van internationale fora bezig bij de Verenigde Naties, waar hij in 1983 de Onafhankelijke Commissie voor Humanitaire Aangelegenheden (I.C.I.H.I.) oprichtte. Hij was gedurende een aantal jaren voorzitter van de Club van Rome. Een welkome gastspreker op tal

van congressen en conferenties. Zijn werk oogste alom waardering: hij ontving tal van eredoctoraten in zowel binnen- als buitenland.

Interreligieuze dialoog

Maar wat voor ons in het kader van dit blad van meer belang is: Prins El Hassan bevordert zeer de interreligieuze dialoog. In 1994 richtte hij het Royal Institute for Inter-Faith Studies (RIIFS) in Amman op en is er sindsdien de voorzitter van. Hij schreef een boekje over de christelijke minderheden in de Arabische wereld en bepleitte bij tal van gelegenheden de interreligieuze dialoog en het wederzijdse respect tussen de wereldgodsdiensten. Om zijn bijdrage op dit punt goed te belichten, zal ik eerst kort beschrijven wat het RIIFS is en wat deze organisatie doet. Vervolgens zal ik aan de hand van een van zijn boeken, *To Be a Muslim*, een uiteenzetting geven van de motivatie en de diepere drijfveren van prins El Hassan's doen en laten.

Tenslotte geef ik een selectie uit enkele belangrijke toespraken die de Prins in de afgelopen jaren heeft gehouden.

RIIFS

Het RIIFS biedt binnen de Arabische wereld een gelegenheid tot de interdisciplinaire studie en discussie van godsdienst en godsdienstzaken, met speciale aandacht voor het christendom in de Arabische en islamitische maatschappij. Het instituut wordt gefinancierd door de Jordaanse overheid. De huidige directeur is Hasan

Abu Nimah, die daarvoor de Jordaanse ambassadeur bij de VN was.

Het instituut doet aan onderzoek en publicaties over het christendom en de relaties tussen moslims en christenen. Het Engelse taalige programma omvat op academisch niveau studies over religieuze en interculturele diversiteit in de wereld.

Motivatie van de prins

Waarom spant prins El-Hassan zich zo in voor de interreligieuze dialoog? Wat zijn de motieven en drijfveren? Daarover spreekt hij in zijn boek *To Be a Muslim*. Hij begint met 9/11.

“Dat was een aanval op een totale beschaving. Een aanval die op geen enkele wijze gerechtvaardigd kon worden met een beroep op de islam of de koran. Terreur en extremisme horen bij de islam niet thuis... Geen enkele cultuur of godsdienst kan met recht een claim op de absolute waarheid leggen. De gebeurtenis op 9/11 heeft verschillende gevolgen gehad. Enerzijds heeft het individuen en culturen uit elkaar gedreven. Met name waar zij vooral het eigenbelang zoeken. Anderzijds is bij velen de vraag naar de overstijgende waarden gerezen. Wat heeft de mensheid met elkaar gemeen? Prins El-Hassan wil zich met die laatste vragen bezighouden. Alleen zo kan er een meer rechtvaardige en vreedzame wereldgemeenschap groeien.” De Prins pleit –opnieuw– voor de instelling van een Parlement van de Culturen. Een pleidooi dat hij gemeenschappelijk met Yehuda Menuhin houdt.

En dan de kern van de zaak. Hoe ziet Prins El-Hassan de basisbeginselen van de islam? Het zich bewust zijn van God en het volgen van Zijn leiding is volgens hem de basis. God leidt mensen om zich goed te gedragen met oog voor anderen op elk levensterrein. Hij houdt de gelovigen voor het goede te doen en het kwade te vermijden. Het verschil tussen goed en kwaad is in de islam precies hetzelfde als in het christendom. Ondanks religieuze verschillen hebben islam en christendom dezelfde ethische grondprincipes. Een moslim dient alle mensen en alle schepselen Gods goed te behandelen. Moslims moeten met anderen samenwerken om te doen wat goed en nuttig is voor allen.

Citaten uit toespraken

Birmingham

Op 2 Juli 1997 hield hij een toespraak op het Centrum voor de Studie van de Islam en de Relaties tussen Christenen en Moslims te Birmingham, Verenigd Koninkrijk. “Zowel voor moslims als voor christenen is het geloof de belangrijkste bron van onze gemeenschappelijke waarden van vrede, gerechtigheid, vrijheid en menselijke waardigheid. Deze zijn noodzakelijk om gelukkig te worden in dit leven en in het hiernamaals...Zowel voor moslims als voor christenen kan menselijk handelen gezien worden als iets godsdienstigs. Het menselijk handelen is onlosmakelijk verbonden met het menselijke wezen. Islam en christendom verlangen van hun volgelingen om het milieu te respecteren, te be-

waren en te beschermen en de noodzakelijke balans tussen de ecologie en de economie te handhaven. Beide godsdiensten kennen grote waarde toe aan medemenselijkheid en hebben een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de ellende van een toenemend aantal mensen...Het was nodig om de interculturele betrekkingen in onze pluralistische maatschappijen te bevorderen om te komen tot een gemeenschappelijke ethiek...Maar er is ook behoefte aan het bevorderen van een dialoog tussen de verschillende culturen...het naar elkaar luisteren om zo te komen tot een dieper wederzijds verstaan van elkaar...We moeten onze religieuze en politieke leiders en deskundigen uit alle geleidingen van onze samenlevingen uitnodigen hierin een actieve bijdrage te leveren...Het is onze plicht jegens toekomstige generaties om de totstandkoming van een ethische code voor onderlinge betrekkingen te bevorderen...

Als we erin zouden slagen om een netwerk van nationale en internationale instituties die deze waarden en normen in de praktijk zouden brengen, dan kunnen we met een gemeenschappelijke krachtsinspanning het lot van de mensheid verbeteren... De drie monotheïstische godsdiensten kennen dezelfde bron en hebben dezelfde opvattingen. Zowel de islamitische als de westerse beschaving hebben dezelfde basis in het Semitische monotheïsme en de Griekse filosofie en zij hebben een lange geschiedenis van kruisbestuiving. Zij vormen een integraal deel van dezelfde universele

menselijke samenleving en we zijn allemaal kinderen van God. Al deze gemeenschappelijke wortels, gedeelde waarden en het zich bewust zijn waar het uiteindelijk om gaat, zouden op een creatieve manier gebruikt moeten worden om samenhang en cohesie te creëren en om botsingen op welk niveau dan ook te vermijden.”

Madrid

In de winteruitgave van *The Middle East Quarterly*, zegt hij in een interview te Madrid van 28 Oktober 2000, Spanje:

“Wat de dialoog tussen moslims en christenen teweeg kan brengen? Veel. Deze dialoog kan in de eerste plaats bewerkstelligen dat de beide culturen naar elkaar toe bewegen. In plaats van een naast elkaar bestaan, kan er een samen met elkaar komen. Vervolgens kan de dialoog ertoe leiden dat “Arabier” niet uitsluitend en alleen moslim betekent, maar dat velen van hen christen zijn en temidden van ons wonen. En, tenslotte, kan de dialoog een kontekst van veiligheid scheppen zodat er bij ons in het Midden-Oosten niet gebeurt wat er onlangs op de Balkan gebeurde. We moeten voorkomen dat er etnische en godsdienstige twisten ontstaan.”

Tübingen

Op 14 Mei 2001 zei hij in een toespraak bij gelegenheid van het in ontvangst nemen van het eredoctoraat in de Katholieke Theologie aan de Universiteit van Tübingen, Bondsrepubliek Duitsland:

“Wij behoren tot verschillende godsdiensten. Maar boven alle verschillen is daar “Gods geheime wijsheid”. Die ene wijs-

heid komt in de diverse godsdiensten op verschillende wijze tot uitdrukking. Dat leidt niet tot verwarring, maar tot verdieping... Christendom en islam ontmoeten elkaar als de theologie wordt overstegen in de ethiek. Daarbij valt de nadruk op het gezamenlijke en dus is er geen plaats voor egoïsme. Herken de bekommernis van God voor de armen en de hulpelozen. Uiteindelijk zal elk mens daarop worden beoordeeld. Zowel christendom als islam kent deze verantwoordelijkheid toe aan de mens. Het gaat bij beide godsdiensten om het juiste handelen...Vele eeuwen lang was er nauwelijks sprake van een dialoog tussen het christendom en de islam. Weliswaar was de islam tolerant ten opzichte van de in haar midden levende christelijke minderheden, maar het christendom was dat niet jegens de islam. Daardoor leefden er in het westen nauwelijks moslims. Onbekend maakt onbemind. Pas in de afgelopen 25 jaren begint er heel moeizaam een dialoog op gang te komen. Daarbij moeten drie angsten worden overwonnen. Eerst de angst voor de ontmoeting zelf. Dan de angst voor de achterban. En tenslotte de angst voor het inslaan van nieuwe wegen... Op internationaal niveau heeft het gesprek van de laatste vijftienvijftig jaar een elftal "Gedragsregels en religieuze aspecten van de dialoog tussen de wereldgodsdiensten" opgeleverd. Daarin wordt een drietal leidende principes gegeven. Het eerste: begin met het zoeken naar wat gemeenschappelijk is. Dan: zoek de verbinding tussen de theologie en de praxis. Tenslotte: heb oog voor de politie-

ke en economische aspecten van de interreligieuze dialoog.

Er zouden overal Parlementen voor de Culturen moeten komen. Daarin kunnen de culturele aspecten van elke samenleving benadrukt worden. Niet met als doel de werking van universele waarden te blokkeren maar juist om de toegankelijkheid daarvan te bevorderen...Reeds voor het ontstaan van de wereldgodsdiensten was daar het Noachietisch verbond: zolang de zon staat aan de hemel, zolang zal er gezaaid en geoogst kan worden. Dat verbond, die belofte, is er voor iedereen. Voor elke gelovige, hoe verschillend ook van de ander."

Illinois

Aan de Northwestern University, Illinois, USA zei hij op 8 April 2003:

Hoe we elkaar zien? In de Amerikaanse publieke opinie zijn Arabieren en moslims hetzelfde. Arabische en islamitische Amerikanen worden verdacht in hun loyaliteit aan de US terwijl anderen als potentiële terroristen worden gezien. Deze vooroordelen worden bevestigd door de hoogste justitiële autoriteiten in de USA...De oorlog in Irak heeft deze gevoelens nog eens bevestigd...Er bestaat geen intrinsieke oorlog tussen islam, christendom en jodendom, hoewel er in het verleden veel onderlinge conflicten geweest zijn. Bovendien is er geen onontkoombare toekomstige botsing der beschavingen, tenzij dat met opzet gebeurt... Er zijn veel redenen voor anti-Amerikaans sentiment onder Arabieren en moslims. Deze gevoelens

geven voeding aan de wanhoop, frustratie en angst van de onderdrukte massa. Sommigen van hen gaan geweld gebruiken om hun weerzin gestalte te geven. Wat wij dan terrorisme noemen is voor hen heldendom. Als we eenzijdig een dubbele standaard hanteren, lokt dat eenzelfde houding van de andere kant uit...Het leidt geen twijfel dat Arabieren en moslims een hekel hebben aan de buitenlandse politiek van de USA, om niet te zeggen dat ze deze haten. Ze zien wat de Israëliërs doen met de Palestijnen en de oorlog in Irak maakt het alleen maar erger. Moslims en Arabieren zien Amerika niet meer als een handhaver van de gerechtigheid. In plaats daarvan zien ze een macht die in een nacht 1000 kruisraketten op Bagdad afschiet zonder dat een tv-commentator zich zorgen maakt over de burgerbevolking. Ze zien de VS, eens de kampioen van vrijheid en gerechtigheid, verworpen tot een maatschappij waarin macht en economische belangen domineren...In de Talmoed staat: de wereld rust op drie zuilen: waarheid, gerechtigheid en vrede. Een commentaar daarop zegt: Deze drie vormen in feite een. Als gerechtigheid wordt gerealiseerd dan heeft de waarheid overwonnen en heerst er vrede.”

Brussel

Op 14 September 2004 hield de OCSE een conferentie over verdraagzaamheid en de strijd tegen racisme, vreemdelingenhaat en discriminatie. De Prins zei in een toespraak aldaar:

“De drie traditionele gespreksonderwerpen –economie, politiek en veiligheid- hebben tot nu toe weinig ruimte gelaten voor menselijkheid en cultuur. We hebben nu, meer dan ooit, behoefte aan een ethische gedragscode om ons te beschermen tegen antisemitisme, anti-moslimisme, anti-Amerikanisme en anti-Arabisme... Het afgelopen jaar heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties –net als elk jaar daarvoor- opgeroepen tot een Nieuwe Internationale Humanitaire Orde. Zie resolutie 57-184. De beginselen zijn duidelijk: de ethiek van de intermenselijke solidariteit, globale kwesties, mens tegen mens, mens tegen natuur...Helaas zijn we in Europa niet geheel vrij in ons doen en laten. Nauwelijks zestig jaar geleden vond de Holocaust plaats en nog steeds is het anti-judaïsme licht sluimerend onder ons. Ik zeg wel eens tegen mijn joodse vrienden van Poolse afkomst: hoe is het om als Pool een Semiet te zijn. Ben ik als Arabier er dan geen?..

We moeten leren inzien dat er diepe culturele verschillen tussen de volken bestaan. De situatie van moslims is in vele landen van de wereld problematisch...Wij, moslims, moeten met schaamte de verwijten van de andersgelovigen aanhoren als het gaat om kwesties als de rechten van de vrouw, de afwezigheid van goede regeringen, de politisering van de strijdkrachten, de afwezigheid van een bloeiend maatschappelijk middenveld en het gebrek aan democratie. Maar wat ik U zeg: het wezen van de democratie is vrijheid. Al voor 9-11 heb ik de leiders van de Arabische en

moslim wereld opgeroepen om samen met andere denkers de grenzen van de vrijheid op te zoeken. Ik zou dat verantwoordelijkheid willen noemen. Er zijn geen gemakkelijke oplossingen voor onze problemen. Het is niet meer voldoende om, zoals in de film "Casablanca", een aantal verdachten op te pakken en het daarbij te laten...Ethiek of moraliteit eist respect voor de menselijke waardigheid. Een verandering van de ethiek kan niet worden bewerkstelligd vanuit een exclusivistische visie...

Ik hoop dat we het daarover met elkaar kunnen hebben. Liever vandaag dan morgen. Niet praten over petropolitiek maar over antropolitiek. Ik hoop dat het concept van een Nieuwe Internationale Humanitaire Orde een brug kan slaan om samen te werken aan de gemeenschappelijke waarden die de mensheid binden.

Ibn Arabi

In 1165 zei Ibn Arabi in Spanje:
Mijn hart staat open naar alle windstreken:
het is een weide voor gazellen
en een thuis voor christelijke monniken,
een tempel voor goden
de zwarte steen van de Mekka-ganger
de tafel van de tora
en het boek van de koran
de mijn is de godsdienst die liefde is.
Waar ook de karavaan van God naar toe
gaat
de godsdienst van de liefde
zal mijn godsdienst zijn
en mijn geloof.

Conclusies

Jordanië: het meest westerse van de landen in het Midden-Oosten (wellicht Libanon en Israël uitgezonderd). Een land met een soort democratie. Als enige in zijn Arabische soort. Een goede gezondheidszorg. Met een grote mate van vrijheid van godsdienst. In het trotse bezit van een vorstenhuis van de verlichte soort. Koningen die ook in politiek opzicht hun nek durven uit te steken. Zei wijlen Hussein niet steeds: Geef de Israëli's veiligheid en je krijgt vrede?

Maar Jordanië is ook een land zonder natuurlijke hulpbronnen (met uitzondering van de fosfaten in de zuidelijke woestijn) en moet het van de dienstverlening hebben. Dat maakt hen voor een groot deel afhankelijk van landen als Irak met alle nadelen van dien. Met een bevolking die voor de helft van buiten de eigen grenzen komt. Met een staatsgezag dat voornamelijk steunt op een modern beroepsleger bestaande uit koningsgetrouwen. Jordanië: een land dat hoort bij het westen en bij het oosten en daardoor wellicht bij geen van beide. Een land dat zowel democratie als dictatuur kent en dus noch het een noch het ander is. Een volk dat bijna geheel islamitisch is en toch godsdienstvrijheid kent. Is Jordanië mede daardoor een ideale voedingsbodem voor de dialoog tussen de wereldgodsdiensten, vooral tussen de islam en het christendom?

Misschien wel.

Er is een korte traditie op dat punt. Er bestaan twee instituten, waarvan er een door de staat betaald wordt en dus van de staat afhankelijk is, waar geprobeerd wordt deze dialoog handen en voeten te geven. En er is een Prins, El-Hassan, die zijn leven in dienst van die dialoog en die ontmoeting gesteld heeft. Een Prins uit een roemruchte prestigieuze familie. Opgeleid in het Westen. Iemand die de ethiek, de leer en praktijk van het juiste handelen, boven de godsdiensten stelt. Die een cultuurrelativist is. Een afstammeling van Mohammed die uitspreekt dat geen enkele godsdienst, zelfs niet de islam, de waarheid in pacht heeft. Hij die steeds terugrijpt op het Noachitisch verbond als basis en wortel van zowel jodendom, christendom als islam. Een opvallende man, die Prins El-Hassan.

In zijn vele toespraken richt hij zich steeds op zijn gehoor. Met Amerikanen spreekt hij over de slechte naam die zij in de islamitische landen hebben. Met Duitsers heeft hij het over Goethe en Kant. Met joden refereert hij aan de holocaust en de politiek van de staat Israël. Met politici behandelt hij de werking van nationale en internationale regeringen en organen. Maar tegelijkertijd is zijn boodschap steeds dezelfde. Hij roept op tot erkenning van cultuurverschillen als medebepalende factor. Hij wijst op de plicht van alle godsdiensten tot het doen van gerechtig-

heid. Voortdurend pleit hij voor een nieuwe internationale ethiek, waar niet macht en geld bepalen wat er gebeurt, maar de menselijkheid boven alles gaat. Hij schuwt niet om de rijke Arabische olielanden te bekritisieren vanwege hun onwil om meer van hun onmetelijke rijkdommen te besteden aan armoedebestrijding elders in de islamitische wereld.

Is Prins El-Hassan populair? In het westen zeker. Hij is een graag geziene en gehoorde gastspreker. Hij bezit enkele eredoctoraten. Voor de westerlingen is hij bijna een van hen. Maar wat is zijn prestige in het Midden-Oosten? Heeft zijn voorbeeld navolging gevonden in de andere islamitische landen? Nog niet.

at is de bijdrage van het Jordaanse koningshuis aan de interreligieuze dialoog? Die is er onmiskenbaar. Vooral die van Prins El-Hassan. Op een schaal en een manier die uniek is in de Islamitische en Arabische wereld. Alleen al daarom is die bijdrage van grote symboolwaarde. Maar tot nu toe is er weinig navolging. Een zwaluw maakt nog geen zomer. Maar er is geen zomer zonder zwaluw.

N.B. Bibliografie en bronnen zijn beschikbaar bij de redactie.

Charles de Foucauld

Onderstaand artikel van C. Lepetit over Charles de Foucauld is een heruitgave van BEGRIP nr. 67 uit 1983.

Omdat de Foucauld onlangs weer in de belangstelling is gekomen en BEGRIP nr. 67 niet meer voorradig is, vond de redactie het zinvol deze pionier van de dialoog weer naar voren te halen. Midden in de Hoggar woestijn van Algerije wist de Foucauld in het begin van de twintigste eeuw zijn eigen vooroordelen en die van zijn Franse landgenoten over de islam te overwinnen dankzij een vorm van sociale en spirituele dialoog.

Een prachtig voorbeeld van een geleidelijke groei naar en zich openstellen voor een andere cultuur en godsdienst. We leven in een andere tijd maar de vooroordelen zijn dezelfde.

De sporen van een ontmoeting

Toen mij werd gevraagd om dit artikel te schrijven stemde ik niet onmiddellijk toe. Charles de Foucauld en de islam hebben namelijk altijd op gespannen voet met elkaar gestaan. Wat moest ik daarover vertellen?

Ik peinsde me suf tot ik een lichtpuntje ontdekte; want tussen de eindeloze ruzies door waren er toch ook ogenblikken van toenadering en ik merkte dat deze confrontaties geen van beide partijen onberoerd heeft gelaten.

Verscheidene malen heeft men getracht erachter te komen wat Charles de Foucauld bij de moslims heeft losgeslagen. Het omgekeerde is meen ik nog niet geprobeerd n.l. wat is de invloed van de moslims op Charles de Foucauld geweest? Die witte vlek fascineerde mij omdat ik midden tussen moslims in leef. En mijn

gedachten gingen uit naar U, beste vrienden moslims en christenen. Toen ik mij in deze materie verdiepte bleek het een enorm terrein te zijn en ik bied u mijn verontschuldigen aan voor de te korte en eenvoudige manier van benadering van dit onderwerp.

De beperktheid van een artikel en mijn eigen onbekwaamheid zijn daarvan de oorzaak.

Verder zou ik willen benadrukken dat wat

ik over Charles de Foucauld ga zeggen slechts één aspect van zijn leven belicht.

Het is wel een zeer belangrijk aspect maar het omvat niet alles en raakt ook niet altijd de kern. En nu verlaten we zowel Europa als deze eeuwen gaan we op reis.

Op het slagveld

In 1881 als Charles 23 jaar oud is, vindt er een gebeurtenis plaats waardoor zijn leven voorgoed verbonden wordt met de moslims van Noord Afrika.

Charles' eerste ontmoeting met de islam komt erg hard aan en is uiteindelijk beslissend voor zijn verdere levensloop. Het gebeurt op een slagveld onder de zinderende hitte van de zomerzon in de Sahara.

Arabische ruiters hebben onder aanvoering van Bou Amama de heilige oorlog verklaard aan de Franse overheersers van Noord Afrika. Het Franse leger drukt de 'opstand' echter radicaal de kop in. De fiere ruiters worden gevangen genomen doch verliezen in deze ogenschijnlijk vernederende positie niets van hun waardigheid.

Woede en schaamte

"Het was het uur van gebed ...ik trok me terug en zag hoe de moslims in hun wijde burnoes allen gelijk bewogen met prachtige gebaren op het ritme van de rituele buigingen. Op hoge toon werd voortdurend de aanroeping: *Allahu akbar*, God is de grootste, gezongen. De wijze van belijden van deze goddelijke eigenschap gaf diep in mijn innerlijk een gevoel dat nog nooit een wetenschappelijk, godsdienstig boek in mij had kunnen wekken. Ik werd vervuld van woede en schaamte en voelde me zo-

wat ziek van ellende. Het werd mij ook duidelijk dat deze Arabische ruiters zich door dit gebed weer geheel superieur voelden aan mij. Ik had hun wel toe willen roepen, dat ik óók geloofde en dat ik óók kon bidden.."

Afgezien van de laatste zin, geeft deze aangrijpende tekst ongetwijfeld heel goed weer, wat er waarschijnlijk in Charles moet zijn omgegaan bij het aanschouwen van de houding van deze overwonnen ruiters. In feite is deze tekst geschreven, onder soortgelijke omstandigheden, door een latere vertrouweling van Charles.

Helemaal in de war

Twintig jaar later schrijft hij aan deze vriend: "Je hebt gelijk, de islam heeft me helemaal in de war gebracht. De confrontatie met dat geloof, het zien van deze mensen die voortdurend in Gods aanwezigheid leven, heeft me doen vermoeden, dat er iets is dat groter en echter is dan dat waar de wereld zich mee bezighoudt. Ik begon de islam te bestuderen".

Ongeloof

Tijdens het observeren van de gevangenen na de veldslag had Charles nooit kunnen denken: "Ik wil ze wel toeroepen dat ik ook geloof en dat ik ook kan bidden", want hij geloofde niet meer. Op dat moment had hij al zeven jaren van ongeloof achter zich. Vijf jaar zouden hem nog scheiden van zijn bekering in 1886.

"Twaalf jaar leefde ik zo; ik wees niets af, maar geloofde ook niets en ik wanhoopte of er überhaupt een waarheid bestond. Ik

geloofde zelfs niet in God; geen enkel be-wijs was mij helder genoeg."

Door een innerlijk drama had hij de gene-genheid van zijn familie en het geloof van zijn jeugd verloren. Zeven jaar lang probeert hij aan de eenzaamheid te ontsnap-pen door een onstuimig en hartstochtelijk leven te leiden. Zelfs het leger, waarin hij als cavalerie-officier dient, smijt hem er-uit, "vanwege gebrek aan tucht en openlijk wangedrag".

Algerije en Marokko

Charles gaat dan samenwonen met zijn maîtresse. Maar korter dan hij had ge-dacht. Onvoorspelbare gebeurtenissen gooien zijn plannen overhoop. Charles verlaat zijn vrienden, gaat weer het leger in en wordt naar Algerije gestuurd om de opstand van Bou Amama te onderdrukken.

Op dat tijdstip keert hij, bijna ten onder gegaan, weer in het leven terug en ontdekt hij deze opstandige moslims "die hem he-lemaal in de war brengen". Van de conse-quenties heeft hij nog geen flauw benul. Voorlopig is nieuwsgierigheid zijn voor-naamste drijfveer. Wat zijn dat voor men-sen? Er komt een intens verlangen in hem op om hen te leren kennen. Hij maakt plannen om alleen door te dringen in het hart van de overwonnen stammen. De le-gerleiding weigert. Geen nood, hij neemt ontslag uit het leger en dopt zijn eigen boontjes.

Hij begint een ontdekkingsreis door Ma-rokko, burcht van de islam en hermetisch

gesloten voor christelijke vreemdelingen. De echte Foucauld is geboren: de ontdek-kingsreiziger, de geograaf, de geleerde, de Godzoeker.

Dank zij Bou Amama en zijn ruiters ...

Ontgoocheld

Foucauld krijgt het dan erg druk. Hij gaat Arabisch leren, leest in de koran en bereidt uiterst zorgvuldig zijn expeditie naar Ma-rokko voor. Als het zover is, lijkt het wel een zelfmoordonderneming. Een heel jaar lang doorkruist hij het land, vermomd als een joodse rabbijn, want zijn Franse iden-titeit moet hij verbergen.

Zijn interesse voor de islam raakt echter wel wat bekoeld.

Hij noteert:

" Bijna overal is men bijgelovig en stelt men een grenzeloos vertrouwen in de plaatselijke maraboets, aan wie men veel eerbied betoont. Nergens, behalve in de steden en in enkele afgelegen gebieden, komt men enigszins regelmatig de gods-dienstplichten na, ook niet wat de uiterlij-ke praktijken betreft. Er staan wel mos-keeën in de grotere dorpen, maar die wor-den meer door arme reizigers als onder-komen gebruikt dan als gebedshuizen door de bewoners."

Vriendschap

Er groeit een uitzonderlijke vriendschap tussen Charles en een vooraanstaand Ma-rokkaan, die achter zijn ware identiteit kwam. "Ik vertelde hem onomwonden wie ik was en wat ik kwam doen. Zijn trouw

werd er alleen nog maar groter door. Sindsdien ontwikkelde zich een diepe vriendschap en ik beantwoordde zijn vertrouwen met het mijne."

Een andere notabele "werd een goede vriend ...en redde me uit de grootste gevaren."

De verkenning van Marokko is duidelijk het werk van een consciëntieus geograaf en een objectief waarnemer. En doet op het eerste gezicht niet denken aan de speurtocht van een zoeker naar de Waarheid.

Toewijding aan hun vrienden

Maar één ding bindt hem onweerstaanbaar aan de Marokkanen: "Hun mooiste eigenschap is de toewijding aan hun vrienden. Daarbij gaan ze tot het uiterste."

Na de overwonnen vijand, Bou Amama, zijn het de Marokkaanse vrienden die op de Foucauld hun stempel drukken. Steeds weer zijn het mensen die Charles als wegwijzer op zijn weg vindt.

“God, de arbeider van Nazareth”

Een nieuwe ontdekkingsreis staat voor de deur: waar vindt hij de Waarheid? Twee en een half jaar na Charles' terugkeer uit Marokko geeft God hem een duwtje, waardoor hij door de knieën gaat. Het gebeurt in 1886. "Vanaf het ogenblik dat ik geloofde dat God bestaat, wist ik dat ik niets anders meer kon doen dan voor Hem leven: mijn religieuze roeping dateert van hetzelfde moment als mijn geloof."

Het avontuur gaat verder. Wat wil God van Charles? Het blijft zoeken.

We vinden hem als pelgrim in het Heilig land, vervolgens als monnik in Syrië, tot slot als knecht van een nonnenklooster in Nazareth. En weer is het een "mens" die hem de weg wijst. Maar deze keer is het Jezus, de timmerman. Die intense, verblindende ontmoeting vindt plaats in Nazareth zelf. De islam heeft hier geen rol in gespeeld, ondanks het feit dat Charles meteen na zijn bekering de behoefte had om teksten uit de koran door zijn christelijke gebeden te vlechten. Integendeel. Door het verblindende licht van de ontmoeting in Nazareth is de islam voorgoed en totaal in de schaduw teruggedrongen. Van nu af aan wil Charles alleen nog leerling en getuige zijn van "God, Arbeider van Nazareth".

Aan kreupelen, blinden en armen

In 1901, ongeveer 15 jaar na zijn bekering, is Charles opnieuw in Frankrijk om zich op het priesterschap voor te bereiden.

Hij weet precies wat hij wil: na zijn priesterwijding teruggaan naar het Heilig Land en daar het verborgen leven van Nazareth gaan leiden.

En dan, plotseling, zonder dat ook maar iets erop wees, verandert hij totaal van koers. "Dit leven van Nazareth" moet je niet beleven in het Heilig Land. Dit banket van God -waarvan ik de bedienaar ga worden - moet je aanbieden aan kreupelen, blinden en armen, dat wil zeggen, aan de mensen die geen priester hebben. In Marokko met 10 miljoen inwoners en niet één priester. In Marokko, waar hij echte

vrienden heeft gevonden. Die vrienden halen hem weer naar huis.

Er is echter geen sprake van dat hij als priester het land kan binnenkomen. Als voorlopige oplossing vestigt hij zich in een Algerijnse oase vlak tegen de Marokkaanse grens aan.

Hij let nauwkeurig op iedere reiziger, die uit Marokko komt. Eens ontvangt hij zelfs een brief van een van zijn Marokkaanse vrienden. Hij smeedt weer allerlei plannen.

In deze tijd verliest hij echter iedere glimp van bewondering voor de islam. De moslims zijn "kreupelen, blinden en armen" geworden. Een volkomen andere zienswijze dan voorheen. Maar zou hij indertijd Bou Amama niet ontmoet hebben en zou hij Marokko niet hebben verkend, dan zou hij nooit het plan hebben opgevat om er terug te keren.

Hoggar

Plotseling is er geen Foucauld meer te zien aan de Marokkaanse grens!

We gaan hem zoeken. Als u een goede kaart van Afrika vóór u hebt en u wijst naar het midden van de Sahara, dan leest u het woord Hoggar en zelfs de naam van een plaats: Tamanrasset. De Hoggar is de naam van een bergmassief met woeste apocalyptische vormen, terwijl Tamanrasset in die tijd een gehucht was van zo'n twintigtal rieten hutten.

Het is nu 1905 en hier vinden we Charles de Foucauld terug, wonend in een lemen

hutje. Omringd door boeken, kisten en zakken levensmiddelen buigt hij zich over een tafel, die bedekt is met stapels papieren. Hij bestudeert de taal van de Toearegs. En Marokko dan? Charles heeft ingezien dat het onmogelijk was om Marokko binnen te dringen. Toen bracht een bevriende officier hem op het spoor van de Toearegs. Charles kreeg toestemming van het leger om zich daar alleen te vestigen, ondanks het risico. Charles begint zijn laatste avontuur.

Touearegs

De Toearegs waren echte nomaden. Zij bevolken nu nog het huidige Mali, Niger, Libië en Zuid-Algerije. De Hoggar was het vaderland van een groep Toearegs. Vooral met één van de stammen van deze groep, die zich pas anderhalf jaar tevoren had onderworpen aan de Fransen, trok Charles op.

Vorsten van de woestijn

Het waren uitstekende ruiters, geharde kameeldrijvers, die in de Sahel zout uit het Noorden van de Hoggar ruilden voor voedsel en kleding. Het waren ook geduchte krijgslieden. Men zou hen moeten zien: rijzig en recht, met hun witte of blauwe tulbanden, hoog tronend op hun witte kamelen. De lans in de hand, de dolk

aan de pols gebonden, het zwaard hangend aan de riem, het grote van huden gemaakte schild vast aan de arm. Het zijn waarlijk de vorsten van de woestijn, die het de Fransen erg moeilijk maakten.

De weg effenen

De keuze van Charles voor de Toearegs en voor Tamanrasset is definitief. Hij zal daar de laatste 11 jaar van zijn leven blijven.

Wat bewoog hem eigenlijk? Er waren meerdere redenen, maar zonder enige twijfel ligt in het verkondigen van het evangelie aan "zijn broeders in Jezus" zijn diepste motivatie.

Of liever, "het is nog geen echte verkondiging, de tijd is nog niet rijp; het is de weg effenen voor het evangelie door het scheppen van vertrouwen en het schenken van vriendschap."

Hoe kun je met dit oogmerk een harde confrontatie vermijden met de islam? Het lijkt een verloren zaak.

Een berg vooroordelen

Charles de Foucauld komt in Tamanrasset aan, boordevol eigentijdse ideeën over de heilsleer, de islam en de kolonisatie. Op enkele uitzonderingen na trekken Europese theologen, politici, historici en kerkleiders één lijn: islam staat voor hen gelijk met fanatisme, onwetendheid, fatalisme, slavernij en onzedelijkheid.

Vandaar het verlangen van Charles om deze "arme, afgedwaalde broeders" te helpen. De kolonisatie geeft hem daartoe de middelen.

In de geest van zijn tijd"Om het vermaarde gebied van Tertulianus, Cyprianus, Augustinus en veel andere grote mannen weer nieuw leven in te blazen, koos God een leger, het Franse leger... Nog nooit gaf God aan Frankrijk zo'n duidelijke opdracht." Deze woorden komen van de beroemde kardinaal Lavignerie, bekend om zijn vooruitstrevende denkbeelden. Charles kan dus gerust zijn.

Bovendien heeft hij, gedurende zijn verblijf in het Midden Oosten, meegemaakt, hoe christenen door moslims werden vermoord.

En aan de Marokkaanse grens, waar hij twee jaar verbleef, zag hij met eigen ogen de meest afschuwelijke vormen van slavernij. Zelf heeft hij enkele slaven vrijgekocht en onderdak gegeven. Zo is het te begrijpen dat het gevoel het verstand soms parten speelde bij deze gevoelige mens, dat hij islam en slavernij vereenzelvigde toen hij in Algerije geconfronteerd werd met een enigszins decadente islam.

Daar komt nog iets bij, wat misschien alleen bekeerlingen goed begrijpen. Charles is een bekeerling. Hij kent de prijs die hij heeft moeten betalen, voordat hij de Waarheid kon ontvangen. Hij stelt deze Waarheid ábsoluut en is nog steeds niet helemaal bekomen van de schok van zijn ontmoeting met God.

Zwarte kijk

Kijk maar eens met onbedekte ogen in de zon! Direct daarna lijkt alles zwart. Laten we ons dit alles realiseren, als Charles de

Foucauld harde uitspraken over de moslims en de islam doet.

"Hun godsdienst beveelt het doden, de onze het beminnen." "De islam houdt geen stand bij ontwikkeling; geschiedenis en filosofie maken er korte metten mee." Aan iemand die hij aanspoort vurig te bidden voor de moslims, schrijft hij: "omdat zij in een blijvende toestand van doodzonde leven, zijn zij slaven van dwaling en leugen.... Deze jonge mensen vervallen bijna allemaal in doodzonde, zodra ze tot de jaren van verstand zijn gekomen." Charles is volop kind van de theologie van zijn tijd.

Alles zou veel eenvoudiger zijn geweest, als hij bij zijn aankomst in Tamanrasset een paar echte Toeareg vrienden gehad zou hebben. Vanaf zijn expeditie in Marokko tot zijn aankomst in de Hoggar - dat is bijna twintig jaar - heeft hij nooit meer een moslimvriend gehad, die een beetje cultuur bezat. Jammer! Met de ogen van het hart zou hij sommige dingen beter hebben gevoeld. Nu is alles zo zwart - wit.

Zullen de moslim Toearegs erin slagen een bres te slaan in deze berg vooroordelen? In het kader van dit artikel is het onmogelijk om alle aspecten te belichten van de confrontatie "Foucauld -Toearegs". Charles' veranderde mening omtrent de kolonisatie laten we verder buiten beschouwing. En zijn wijze van evangeliseren zal pas aan de orde komen in zoverre deze zich ontwikkelt onder invloed van de Toearegs.

Meerdere waardevolle aspecten van Charles' voorbereidende evangelisatiewerk zullen dus onbesproken blijven.

De evangeliën voor niets vertaald

Gedurende de uitputtende reizen die aan zijn vestiging in Tamanrasset voorafgingen, is Charles de Foucauld begonnen met het bestuderen van de taal der Toearegs. Het wordt zelfs een krachttoer: "Ik ben klaar met de vertaling van de vier evangeliën in de taal der Toearegs. Nu ben ik bezig met corrigeren en herschrijven." In zes maanden tijd. De vertaling is gebrekkig, maar toch!

Hij wil er ook iets mee gaan doen. "Deze vertaling dient eigenlijk om voorgelezen te worden; ten behoeve van degenen die het willen lezen, zou de vertaling in Toeareg karakters (tiffinagh) geschreven moeten worden. Men zou teksten moeten voorlezen, die betrekking hebben op aangeboren godsdienstige gevoelens of op de moraal, zoals de gelijkenis van de verloren zoon, of van de barmhartige Samaritaan ..."

Franse koloniale ideeën

Behalve over de taalkwestie, schrijft hij, een beetje naïef: "Onze taak is er één van morele opvoeding, door gesprekken en het voorbeeld van ons leven; we moeten hun gedachten ombuigen; onderwijzen; laten we hun bijbrengen wat men in het gezin leert; als ouders tegenover kinderen, zo moeten we hen tegemoettreden.

Als dat is bereikt, zullen hun inzichten totaal zijn veranderd, daardoor komen hun

zedes op een hoger plan en dat zal de overgang naar het evangelie vergemakkelijken."

Weinig invloed

Hoe anders was de werkelijkheid. Niet lang na zijn start in Tamanrasset schrijft Charles: De Toearegs van de Hoggar staan niet te trappelen om mij te bezoeken: het ijs moet eerst gebroken worden. Bovendien hebben zij voor ons net zo'n verachting als Fransen hebben voor kannibalen. "De Toearegs van de Hoggar zijn de bloedige veldslag van drie jaar geleden nog niet vergeten, waarbij de Fransen hun stam bijna uitroeiden."

Een jaar later schrijft Charles: "Haalt mijn aanwezigheid hier eigenlijk wel iets uit? Het contact met de plaatselijke bevolking maakt de verhouding wel wat soepeler, maar het gaat langzaam, het stelt niet veel voor."

Nog een jaar later, dan woont hij er al twee en een half jaar: " Soms breng ik mijn dagen door met het voorlezen van teksten uit het Heilig Evangelie aan de Toearegs. Dat bracht me op de gedachte om de komende zomer de vertaling van het evangelie in de taal der Toearegs helemaal te herzien, of beter nog, helemaal over te doen, want deze vertaling is waardeeloos."

Er zal nooit iets van komen.

Geen verkondiging, meer respect

"Dat zal de overgang naar het evangelie vergemakkelijken," had hij ooit geschreven.

De Toearegs hebben hem deze illusie ontnomen. Nooit zal hij meer met hen spreken over zijn "welbeminde Heer Jezus". "Jezus aan de Toearegs verkondigen; ik geloof niet dat Jezus dat wil, noch van mij, noch van iemand anders."

De Toearegs hebben hem gedwongen hen met meer respect te benaderen.

Twee Foucaulds?

Na de eerste ontmoetingen in de Hoggar beweerde Charles: "de taal der Toearegs is erg gemakkelijk." Daar is hij echter gauw van teruggekomen. De rest van zijn leven zal hij dag in, dag uit met grote hardnekkigheid die taal bestuderen. Op zijn werktafeltje groeien langzaam de stapels woordenboeken, spraakkunsten en gedichtenbundels.

De 'Europese' Foucauld

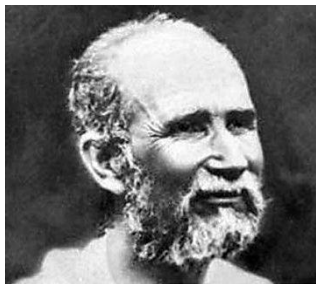
Er gebeurt iets geheimzinnigs. Het is alsof er twee Foucaulds ontstaan. Vooreerst is er de Foucauld die met zijn Europese vrienden blijft spreken over "de middelen die gebruikt moeten worden om de moslims te evangeliseren." "Eerst in stilte het terrein effenen door goedheid, vertrouwde contacten, en het goede voorbeeld; elkaar leren kennen; hen van ganser harte beminnen; daardoor zullen vooroordelen verdwijnen en verkrijgen we gezag -maar dit alles vraagt tijd. Het geloof kan slechts bij hen ontluiken, met hulp van de genade, doordat wij gezag over hen hebben, doordat zij de christelijke deugden gaan zien." En de lijst gaat door...

Als Foucauld zijn doelstellingen in Tamanrasset zo beschrijft, lijkt het of hij alleen gééft, onderricht, voorbereidt. Het is allemaal éénrichtingsverkeer. De Toearegs hebben alleen maar te ontvangen.

De Foucauld van de Touaregs

En dan is er nog de andere Foucauld. De man, die in feite het grootste deel van zijn tijd "afhankelijk" van de Toearegs doorbrengt. Tien tot twaalf uur per dag peutert hij woorden, synoniemen en verzen van hen los. Door elk ontvangen woord heen is het alsof een druppel van hun levenswijze bij hem binnensijpelt: de kennis van de weidegronden, het verzorgen van de kamelen, de krijgstrots, het feest van de liefde, het geloof in God.

Iets van de Toearegs schiet wortel bij Charles, maar op een niveau waar woorden onmachtig zijn. Zij hebben zijn hart gestolen. Zij "zijn de beste mensen ter wereld, zeer arbeidzaam, zij lijken verbaasd veel op ons; velen hebben een grote, natuurlijke rechtschapenheid; gewoonlijk zijn ze goed en liefdevol onder elkaar; er zijn onder hen eerlijke mensen, te goeder trouw, van wie je op aan kunt, dankbare en tactvolle mensen." "Ik heb hier een paar prachtvrienden."

Enkele Franse officieren hebben het goed begrepen; "Hij is ervan overtuigd, dat de meeste misverstanden tussen Fransen en de plaatselijke bevolking te wijten zijn aan de om-

standigheid dat wij hun godsdienst en gewoonten niet voldoende kennen." "Het liefst sprak hij met ons over de Toearegs. Op de meest verschillende manieren benaderde hij dat onderwerp en probeerde zo onze belangstelling te wekken voor de oorspronkelijke kanten van de sporen van hun oude beschaving."

Wie is nu de echte Foucauld ?

De man die er onophoudelijk over schrijft wat men deze "arme verdwaalde broeders" moet bijbrengen?

Of degene die brokje voor brokje de cultuur en de vriendschap van de Toearegs bij elkaar bedelt?

Charles' dilemma

We mogen wel vraagtekens zetten bij wat Charles de Foucauld "schrijft". Stelt u zich eens in zijn plaats.

Wat zouden zijn christelijke correspondentievrienden zeggen als hij bekende, dat hij zijn dagen doorbrengt met het ondervragen van enkele Toearegs, het verzamelen van gedichten of het schetsen van brandmerken van kamelen?

Als hij tenminste nog kon zeggen, dat hij de Heilige Schrift vertaalde! Maar daar denkt hij allang niet meer aan.

Ook kan hij niet zeggen, dat hij met veel mensen spreekt. De hongersnood heeft voor jaren de grote meerderheid der bevolking verjaagd naar betere weidegronden, ongeveer 600 km verderop.

Hoe tegenover Europese christenen goed te praten dat hij helemaal niet evangeliseert. Ze waren immers in die tijd gefasci-

neerd door de snelle uitbreiding van het geloof. Veel missionarissen vertellen van grote aantallen dopelingen. En hij, Charles, heeft nog niemand bekeerd. Neen, hij vertaalt gedichten!

Tja, dan schrijft hij zo goed en zo kwaad als hij kan maar erg overtuigend is het niet.

Kan hij het zelf eigenlijk wel op een rijtje zetten? Hij heeft geen enkel voorbeeld waarop hij zich kan beroepen. Zijn eigen geweten is dikwijls in duisternis gehuld.

"Ik trek niet genoeg tijd uit voor het gebed, en toch geloof ik dat ik er goed aan doe om op deze manier door te gaan, want ik wil niets bekorten op de tijd die ik aan de Toearegs besteed". Daarmee bedoelt hij zijn taalstudie. Hij 'gelooft dat hij er goed aan doet', maar een steekhoudende reden kan hij niet geven. Zelfs niet aan zijn geestelijke leidsman, aan wie hij het voorgaande bekende.

Hoe zou hij het dan aan zijn correspondenten kunnen verklaren?

Missioneren met haaknaalden?

Dat wordt trouwens nog moeilijker als hij bij sommigen om geld aanklopt of een speciale gunst vraagt ten behoeve van de Toearegs. Hij mag hen vooral niet kwetsen in hun missionaire overtuiging, noch de indruk wekken, dat hun hulp niet buitengewoon nuttig is voor de evangelisatie. "We hebben geen haaknaalden meer, geen wol en geen katoen. Zoudt u zo vriendelijk willen zijn mij het één en ander te sturen?

Al deze dingen zijn ook in geestelijk opzicht van belang, want alles hangt samen: deze volken zullen de islam pas verlaten, als ze onderricht worden."

Hier betrappen we Charles op heterdaad... Onmogelijk om hem ernstig te nemen met zijn verhaal over haaknaalden!

Wie is dan de echte Foucauld ?

Degene die helemaal weg is van de Toearegs? Degene die van lieverlede hen is gaan benaderen met de ogen van het hart? Zouden de Toearegs zelf hem dat niet geleerd hebben?

Rotsvast geloof

Een illusie is pas heel laat bij Charles verdwenen. "De Toearegs zijn alleen in naam moslim". Na zeven jaar aanwezigheid herhaalt hij nog: "Het is een oppervlakkige vorm van de islam".

Hij heeft niet helemaal ongelijk. Zoals de meeste nomaden hadden de Toearegs niet de mogelijkheden om zich de godsdienstkennis en praktijk eigen te maken, door middel van onderricht en moskee, zoals de gevestigde bevolking. Hun bekering was bovendien van recente datum.

De onverwachte aanwezigheid van een christen maraboet had iets van een uitdaging. Temeer daar die maraboet langzaam maar zeker het vertrouwen van velen wist te winnen.

Maar twee moslims bleven waakzaam: de hoog vereerde maraboet Bai en de leerling, die hij bekeerd had, de jonge leider van de Hoggar-Toearegs.

Door de gezamenlijke inspanning van deze twee gelovige moslims verankerde voor altijd de islam in het hart van de Toearegs.

Dag na dag stuit de christelijke maraboet op hun rotsvast geloof. Dit dwingt hem zijn bekeringsplannen te herzien.

Niet bekeren, maar verstaan

Maar nooit zal hij ook maar een woordje durven schrijven over zijn veranderde inzichten. Het zou slechts opspraak verwekken. Bovendien geldt nog steeds: "Buiten de Kerk is geen heil". Alleen aan bezoekers die zijn vertrouwen hebben gewonnen, bekent hij wat er diep in zijn hart leeft.

Een protestantse arts citeert het volgende gesprek met Charles: "Ik ben hier niet om met één slag de Toearegs te bekeren, maar om te proberen hen te verstaan. Ik ben er zeker van dat God allen die goed en eerlijk waren in de hemel zal opnemen, ook zonder dat ze rooms-katholiek worden."

Een officier bevestigt: "Hij weet, dat willen bekeren er alleen maar toe kan leiden dat er een scheidsmuur komt tussen mensen van verschillende godsdiensten."

"Ik ben er zeker van" - "Ik ben overtuigd dat". Maar hij kan het niet uitleggen. Net als toen hij "geloofde dat hij er goed aan deed" niets te beknibbelen op de tijd die hij aan de Toearegs besteedde, op het gevaar af te weinig tijd aan het gebed te besteden.

Zijn leermeesters, de Toearegs, hebben hem gedwongen om zijn rechtlijnige en

juridische zienswijze op te geven. Maar hoe en waarom kunnen ze hem niet duidelijk maken.

Anders tegenover mensen

"Zonder dat ze rooms-katholiek worden." Zou Charles zich minder hard hebben opgesteld tegenover de islam? Als men zijn brieven leest, lijkt hij juist harder te zijn geworden. Sommige niet onderworpen islamitische stammen oefenen druk uit op de Toearegs van de Hoggar, opdat dezen het juk van zich afschudden. In de ogen van Charles zou dat het einde betekenen van hun mooie groei naar de "beschaving". De islam wordt meer dan ooit de vijand van zijn "broeders" de Toearegs. Maar de houding van Charles is anders wanneer hij een islamitische Toeareg tegenover zich heeft, dan wanneer hij met de islam als zodanig wordt geconfronteerd.

Als hij pas in Tamanrasset woont en hij krijgt bezoekers die het gesprek onderbreken om vlak bij de hut hun gebeden te gaan doen, verzoekt Charles hen vriendelijk wat verder op te gaan.

Wanneer ze, vijf jaar later, niet uit zichzelf het gesprek onderbreken, zegt hij zelfs streng: "Bidden jullie niet?"

Eerst zaaien, na eeuwen oogsten

Er is een ontwikkeling gaande; maar wat gaat er precies in zijn hart om? Zou hij het helemaal hebben opgegeven om de Toearegs te bekeren? Natuurlijk niet. Hij zou niet echt van hen houden, als hij hun niet zijn eigen bekeringsavontuur toe zou wen-

sen. Maar hij begrijpt nu, dat "het wel eeuwen kan duren tussen het eerste zaaiwerk en het binnenhalen van de oogst." De richtlijnen die hij zelf aanhoudt en de adviezen die hij overvloedig aan anderen geeft, staan in het licht van dat nieuwe perspectief. Het gaat er om een leven lang "evangelisch arbeider" te zijn onder de Toearegs, al zullen dezen ook eeuwenlang moslim blijven. Dat dwingt Charles om geleidelijk een andere diepgaande grondhouding tegenover hen aan te nemen, die duurzaam zal zijn voor de rest van zijn leven. Het betekent voor hem een ware bekering.

Weer hebben de Toearegs hem gedwongen tot in 't hart van het evangelie door te dringen. We hebben zowel aan hen, als aan Charles de Foucauld en de Heilige Geest de volgende prachtige uitspraken te danken. Het zijn uittreksels uit een brief van Charles, drie en een half jaar voor zijn dood geschreven. Ze zijn zo mooi, dat ik ze bijeengezet heb in de vorm van een hymne.

Hymne als testament

Apostel zijn ...hoe?

Door goedheid, tederheid,
broederlijke genegenheid,
door vóór te leven wat deugd is,
door bescheidenheid en zachtmoedigheid
die altijd zo aantrekkelijk en christelijk
zijn.

Bij sommigen zonder hun ooit een woord
over God of godsdienst te zeggen,

met veel geduld zoals God geduld heeft,
met goedheid zoals God goed is,
als een tedere broeder, biddend.

Bij anderen door over God te spreken voor
zover zij het kunnen opnemen.

Vooral in ieder mens een broeder zien ...
in ieder mens een kind van God zien,
een mens die door het bloed van Jezus
vrijgekocht is,

een mens die door Jezus bemind wordt ...

Een vechtersmentaliteit van ons weren ...

Wat een afstand ligt er tussen de manier
van handelen en spreken van Jezus
en de vechtersmentaliteit

van hen die geen christen zijn of slechte
christenen zijn en die vijanden zien
die bestreden moeten worden. "

Deze hymne is een testament.

Kunnen de enormiteiten die Charles ge-
schreven heeft over de islam opwegen te-
gen de respectvolle liefde waarmee hij één
enkele Toeareg moslim tegemoettrad?

In het laatste jaar voor zijn dood schrijft
Charles aan zijn geestelijk leidsman "dat
hij hoogstens alleen maar heeft geleerd om
ongedwongen en vertrouwelijk met armen
te praten" ...

Zij bevinden zich onder ons...

Vijf en dertig jaar lang is Charles onder-
weg sinds zijn ontmoeting met Bou Ama-
ma. Zou Foucauld de persoon geworden
zijn die hij is, als hij geen moslims had
ontmoet? Men kan deze vraag best stellen,
ook al heeft Charles zelf er waarschijnlijk
nooit bij stil gestaan.

"Als ik ooit iets goeds heb kunnen doen, als ik me heb kunnen vestigen in de Hoggar, dan komt dat, behalve door Jezus, omdat ik officier ben geweest en in Marokko heb gereisd. God zorgt lang van te voren, en tot heil van de mensen gebruikt hij zowel de goeden als de slechten. En

ook de dingen die wij doen op ogenblikken dat we het minst aan Hem denken."

Charles vermoedde niet, hoe wáár het was wat hij zei. Zijn verhaal is ons verhaal.

De Bou Amama's en de Toearegs zijn onder ons.

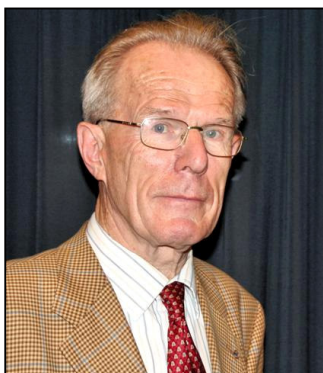
Boeken

Koopje

De vijf wereldgodsdiensten, Kok, Kampen, 24,90 euro.

Het gebeurt zelden dat zoveel informatie over vijf wereldgodsdiensten, in handbaar formaat en aardig gepresenteerd, zo goedkoop kan worden aangeschaft. Het betreft hier een heruitgave van jodendom (A. van der Heide), christendom (E.G.Hoekstra), islam (J. Slomp), hindoeïsme (R. Kranenburg) en boeddhisme (M. van den Boom en L. Minnema).

Er is aandacht voor de geschiedenis, de geschriften, de diverse godsvoorstellingen, voor rituelen en symbolen, leefregels en feesten. Elk deel verwijst tevens naar de Nederlandse situatie.

Voor de lezers van BEGRIP is Jan Slomp geen onbekende. Zijn inleiding in de islam (vierde druk) is reeds eerder in BEGRIP besproken. De meeste fouten van 1999

zijn intussen verbeterd maar op bl. 23 worden de medemigranten van Mohammed nog steeds *moehadjir* (enkelvoud) genoemd in plaats van *moehadjiroen*. Het is jammer dat de bibliografie na 1999 niet is bijgewerkt. Slechts een enkel nieuw boek (van Wessels, en A.Wadud) is toegevoegd. Het blijft echter een waardevolle, heldere en beknopte inleiding voor ieder die als christen een begripvolle buur wil zijn voor moslims. – P.R.

Mijn Partner is moslim, uitgeverij Kok Kampen 2006, ISBN 90-435-1264-8; prijs € 11,90.

Over liefde, loyaliteit en culturele verschillen.

Deze zomer verscheen bij uitgeverij Kok het boek 'Mijn partner is moslim. Over liefde, loyaliteit en culturele verschillen'. In 1995 verscheen een vergelijkbaar boek onder de titel 'Ik ben christen, mijn partner is moslim'. Meer dan tien jaar later verscheen dus dit nieuwe boek. Uiteraard zijn er andere stellen en echtparen geïnterviewd. De samenleving verandert, een relatie tussen een christen en een moslim is

misschien niet meer uitzonderlijk, maar nog steeds gaat het niet vanzelf. Dat gaat het natuurlijk in geen enkele relatie, maar hier wordt net iets meer gevraagd: een zich verdiepen in de geloofswereld en geloofsbeleving van de ander. En wat als er kinderen komen?

Francien van Overbeeke-Rippen, lid van de contactgroep Islam van de beraadgroep Interreligieuze ontmoeting van de Raad, las het boek en schreef op wat zij ervan vond.

Dit boek is geschreven voor een christen en een moslim die met elkaar een leven willen opbouwen. Zij hebben dus verschillende achtergronden. Religie en cultuur, maar bovenal liefde en loyaliteit spelen dan een grote rol. Het boek geeft de ervaringen weer van zulke christenen met moslimpartners op hun weg naar elkaar, naar hun familie en naar de samenleving. Deze ervaringen zijn weergegeven in interviews, waarin de betrokkenen open en eerlijk vertellen over moeilijkheden die zij tegenkomen, maar ook over de mogelijkheden waarnaar zij op zoek zijn gegaan om elkaar en zichzelf een eerlijke plaats in hun relatie te geven. Doorgaans betreft het Nederlandse (christen)vrouwen met buitenlandse moslimmannen. In enkele gevallen worden ook de ouders van de vrouwen geïnterviewd of wordt hun mening door de dochters weergegeven.

Loyaliteit

De situaties van de toekomstige echtparen zijn verschillend. Zij worden gedurende

een zekere tijd gevolgd in de ontwikkeling van hun relatie. Het blijkt dat over en weer veel loyaliteit opgebracht moet kunnen worden, naar de partner en zijn omgeving, zijn religie en zijn cultuur, maar ook naar jezelf en je eigen omgeving, waar je tegenover familie en vrienden soms veel uit te leggen hebt, zoals je partner dat ook ervaart in eigen kring. Het meest nodige is een diepe liefde voor elkaar. Vanaf het begin eerlijk zijn tegenover elkaar en ook naar de ouders toe, blijkt heel belangrijk.

Het vraagt van de partners zich te verdiepen in de geloofswereld en de geloofsbeleving van de ander. Juist bij verschil in godsdienst is het van belang elkaar daarin zo goed mogelijk te leren kennen. Vaak zal blijken dat het geloof een steeds belangrijker aspect in het leven wordt, met name in de wijze waarop je later de kinderen wilt opvoeden. Welke levenslessen vinden de partners belangrijk om aan hen mee te geven?

Toch geeft alle goede wil nog geen garantie dat de relatie goed blijft, ook niet als je elkaars godsdienst een plaats in je gezamenlijke leven hebt kunnen geven. Er kunnen zich veranderingen voordoen in bijv. de economische omstandigheden van een van de partners, waardoor de positie ten opzichte van elkaar wordt beïnvloed. Culturele aspecten kunnen daarbij ineens op de voorgrond treden, waardoor partners elkaar toch niet meer begrijpen en, zoals is gebleken, uit elkaar groeien.

Rituelen

En als het wèl goed gaat? Dan wordt er vooruitgekeken en aan trouwen gedacht - in de islam soms beschreven als een 'zeer hecht contract'. Hoe wil je je huwelijk vorm geven en hoe wil je de huwelijksdag zelf invullen; welke rituelen komen eraan te pas, hoe laat je (verschil in) godsdienst daarin een passende rol spelen? Want van oudsher spelen rond een huwelijksdag geloofsrituelen een belangrijke rol. En zelfs als die voor iemand persoonlijk er niet zo toe doen, zal het toch zaak zijn om zich op dit punt goed te verdiepen in het religieuze gevoelsleven van de ander: geeft een viering in kerk of moskee een extra dimensie aan het begin van het huwelijksleven? Ook ouders en familieleden kunnen daar een mening over hebben. In hoeverre houd je daar rekening mee? Ongetwijfeld zullen geestelijke leiders mogelijkheden willen noemen; dit boek geeft enkele voorbeelden daarvan.

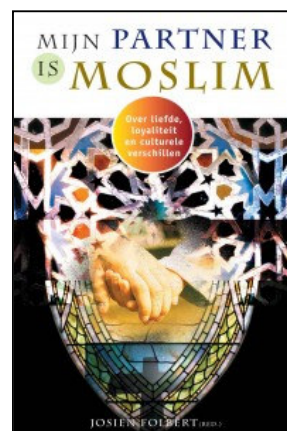
Toch blijft het belangrijkste: Waar wil je samen voor staan en voor gaan? Het is het zoeken naar een goede balans, waarbij je jezelf kunt zijn en het samen toch goed hebt.

Het religieuze aspect - op je trouwdag dat wat voor de partner heilig is een plaats geven door God/Allah te betrekken bij deze grote stap in het leven - is ook van belang bij de opvoeding van kinderen die geboren kunnen worden en waarbij ge-

boorterituelen een rol spelen. Is de man moslim, dan zal hij de kinderen die het paar hoopt te krijgen, waarschijnlijk islamitisch willen opvoeden. In dit boek komen, naast de echtparen, ook al een paar van hun opgroeiende kinderen aan het woord. Hoe denken zij over het gemengde huwelijk van hun ouders?

Kortom: *Mijn Partner is Moslim* is een leerzaam boek, veelzijdig en de moeite waard om gelezen te worden.

Het boek kwam tot stand onder redactie van Josien Folbert, lange tijd werkzaam geweest ten behoeve van de contacten moslim-christenen in de Protestantse Kerk in Nederland en tot voor kort lid van de beraadgroep Interreligieuze Ontmoeting van de Raad. Verder zijn bijdragen opgenomen van M. Ajouaou, E. Hallewas, P. van der Horst, G. Speelman, A. van 't Spijker-Niemi, J. van Vooren, en M. Vorthoren.

Bron: website Raad van Kerken, Francien van Overbeeke-Rippen

En vriendelijke dialoog

Het spiritueel centrum De Boskant in Den Haag was op 20 oktober goed gevuld met deelnemers aan de eerste landelijke dialoogbijeenkomst tussen katholieken en boeddhisten over de liefde. De concrete aanleiding voor deze ontmoeting lag in de bood-

schap van de Pauselijke Raad voor Interreligieuze Dialoog bij gelegenheid van het boeddhistische lichtfeest (Wesak) 2006. Op deze dag vieren de boeddhisten verlichting van **Vara Mitha, v Knippenberg** de Boeddha.

De initiatiefnemers voor deze bijeenkomst, Jan-Willem Houthoff, voorzitter van de boeddhistische Unie Nederland en bisschop Muskens, in zijn hoedanigheid van voorzitter van de Landelijke Katholieke Contactraad voor Interreligieuze

Mgr. Muskens

Houthoff

De Raad nodigt in deze boodschap christenen en boeddhisten uit samen te spreken over de liefde. De encycliek *Deus Caritas est* van Benedictus XVI en de *Karaniya Metta Sutta* (de boeddhistische leerrede over de liefde) stonden centraal op deze bijeenkomst.

Dialoog toonden zich beiden zeer verheugd over de goede opkomst. Het is bisschop Muskens gebleken dat de betrekkingen tussen christenen en boeddhisten zeer oud zijn. Hij memoreerde dat in Alexandrië, het oude Egyptische cultuurcentrum, het boeddhisme al bekend was. Clemens van Alexandrië prees de boed-

dhisten die hij had leren kennen omdat zij het licht van hun filosofie over de volkeren lieten schijnen. Muskens lanceerde zelfs de gewaagde hypothese dat de eerste monniken, in de vormgeving van hun levensstijl, zich hadden laten inspireren door boeddhistische voorbeelden.

Hoe interessant ook, deze hypothese vormde niet het hoofdonderdeel van deze middag. Tjeu van Knippenberg, emeritus hoogleraar pastoraaltheologie aan de Universiteit van Tilburg en Varamitra, voorzitter van het Boeddhistisch Centrum Haaglanden verzorgden, vanuit hun levensovertuiging, gedegen inleidingen over de liefde. Volgens Van Knippenberg is de liefde van God oerbeeld van de menselijke liefde. De werkelijkheid van de liefde komt voort uit God en daarom is liefde, in de ogen van de christen iets goddelijks. Deze liefde concretiseert zich in de liefde voor de ander. De liefde voor God en de liefde voor de naaste zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het delen van liefde veronderstelt dat je kunt omgaan met overeenkomst en verschil. Van Knippenberg betrok in zijn lezing ook de liefde voor zichzelf. Hij signaleerde in katholieke milieus een angst voor de eigenliefde. De ziel, zo zei hij, is het beeld van God in jezelf en hoe kun je de ander hoeden als je je eigen ziel niet hoedt.

Zich verslikken

Ook in de lezing van Varamitra speelde de relatie tussen naastenliefde en eigenliefde een grote rol. Hij bestreed dat het boeddhisme een narcistische overtuiging is

waarin het alleen gaat over zelfverwerkelijking. Het gaat erom het zelf en de ander te overstijgen. Het is een van de oefeningen in het boeddhisme zich te leren verheugen in de verdiensten van een ander. Dit sluit naadloos aan bij de opdracht van Jezus de naaste als zichzelf te beminnen.

Volgens Varamitra leert de praktijk dat veel boeddhisten zich ‘verslikken’ in het zelf en de katholieken in de ander. Dat westerse boeddhisten zich deze altruïstische visie op het boeddhisme zich nog niet eigen hebben gemaakt, wordt volgens Varamitra veroorzaakt doordat zij een product zijn van de “me-generatie” voor wie het ideaal van de zelfontplooiing centraal staat in hun levensvisie. Dat katholieken de balans kwijt raken tussen hun eigen noden en het beschikbaar zijn voor de ander, kan liggen aan een verkeerd begrepen idee van het martelaarschap.

De overeenkomsten tussen de christelijke levenswijsheden en die van de boeddhisten sprongen soms zozeer in het oog dat je jezelf soms afvroeg of het boeddhisme eigenlijk geen christendom zonder God is. Mogelijk een onderwerp voor een volgende bijeenkomst.

- Hans de Jong

Bijbelse figuren

Ter afscheid van prof. Dr. K. Steenbrink als directeur van het centrum IIMO en als hoogleeraar Interculturele Theologie

werd op 30 november een symposium georganiseerd over bijbelse figuren in de koran en de islamitische traditie, vooral de profetenverhalen. Zo kwamen Abraham, Hagar, Lot, Saul, Salomo, Jona en in de afscheidsrede Mozes ter sprake.

Als er iets duidelijk als gemeenschappelijke noemer naar voren kwam, was het wel dat bijna alle bijbelse figuren in de koran er heiliger uitzien dan in de bijbel, Jona misschien uitgezonderd.

Ze hebben ook een andere inbedding in de koran en traditie en krijgen andere accenten.

Zo is Abraham vooral het voorbeeld van de gelovigen in de ene God.

Hagar, de buitenlandse geminachte slavin, wordt het archetype van de ontheemde die vol toewijding en vertrouwen, actief in zelfredzaamheid, een voorbeeld wordt voor gelovigen met tegenvallers. Lot verschijnt ten tonele als boeteprediker gezon-

den naar zijn volk; hij is zonder zwakheden en twijfels.

Saul wordt opgevoerd als de voorbode van Mohammed. Evenals koning Saul verslaat de profeet met een kleine troepenmacht de vijand in de slag bij Badr.

Salomo (Sulaymaan) werd door prof. B. Duran van de I.U.R. voorgesteld als het supermodel van koning en profeet, van gehoorzaam-

heid aan God en wijsheid, van economische en technische ontwikkeling. Zijn spannende ontmoeting met Belqis, de wijze koningin van Saba, le-

verde als bijkomstige conclusie op dat ook ongelovigen rechtvaardig kunnen regeren en dat zelfs een vrouw de hoogste macht kan uitoefenen.

De rebelse Jona (Yunus) heeft iets menselijker trekken en zijn verhaal lijkt ook bijbelse thema's te weerspiegelen zoals de ommekeer van Ninive, van Jona zelf en misschien wel van God.

Het klapstuk van de dag was de afscheidsrede over Mozes (Musa), doorspekt met de aan K. Steenbrink eigen anekdotische en humoristische details. Mozes is minder de verlosser dan degene die zich tegen het onrecht (Farao) verzet. Hij is vooral de

mysticus die Gods stem zonder tussenkomst van een engel heeft gehoord.

De verhalen van koran en traditie lijken uitermate geschikt voor de dialoog tussen joden, moslims en christenen.

De lezingen zullen in boekvorm verschijnen bij uitgever Meinema.

– P. Reesink

Verenigd rondom Abraham

Kerk in Kleurrijk Den Haag belegde op 15 November samen met moslims (St. Islam en Dialoog) en joden een bijeenkomst over aartsvader Abraham. In de Remonstrantse kerk spraken wij, zeventig in getal, over wat Abraham, onze gemeenschappelijke spirituele voorvader, ons in deze tijd te zeggen heeft. Een exotische maaltijd, vegetarisch en dus zowel kosjer als halal, versoepelde de onderlinge communicatie. Om en om zaten mensen van verschillend geloof naast elkaar aan tafel.

Drie dames, uit de drie Abrahamitische tradities, leidden het onderwerp voor ons in.

Het verhaal in de Tora over Abraham, aldus onze joodse spreekster, gaat over opdrachten en keuzes maken. De mens heeft de opdracht op weg te gaan, het ongewisse tegemoet, en tijdens dat gaan zelf de verantwoordelijkheid te dragen, voor een leven in verbondenheid met de Eeuwige. Daarbij rijzen vragen. Is de stem van de Eeuwige wel altijd de stem van ons geweten? Indien mensen niet Zijn stem volgen, redt de Heer dan later hun slachtoffers?

Het is goed samen zulke vragen te stellen en erover na te denken.

Onze christelijke inleidster wees erop, dat Abraham niet alleen als migrant zijn geboorteland en zijn oude bestaan had achtergelaten, maar dat hij vervolgens bereid was ook zijn toekomst, zijn kind van de belofte, te offeren. De Heer echter aanvaardde dat niet. Waarom offeren wij dan wel ons leven of dat van onze kinderen aan onze eigen ambities, ook als deze niet door God zijn bedoeld? Vertrouwen wij niet zodanig op God, dat wij onze toekomst uit handen durven geven?

Abraham (Ibrahim), zo benadrukte onze moslim spreekster, was iemand die zich werkelijk had overgegeven aan God. Hij raakte in conflict met het oude vertrouwde en ging op reis naar een geheel nieuw bestaan, hem door God gewezen. Voor zijn medemensen betoonde hij zich een man van vrede, gastvrijheid, vergevingsgezindheid en liefde, een voorbeeld ook voor ons vandaag. Over het juiste geloof van Abraham moeten wij, volgens de Koran, niet twisten, want God heeft de mensen opzettelijk verschillend geschapen om hen te doen wedijveren in goede daden.

Voor de maaltijd hebben wij eerst geluisterd naar een gebed van Abraham, opgetekend in de Koran. Daarop volgde een door velen meegebeden Onze Vader. Het aansteken van twee sabbatkaarsen met een bede tot de Heer, de Koning van het Universum, besloot deze korte ceremonie.

Aan tafel hebben wij van gedachten gewisseld over wat Abraham bij ons had losgemaakt. Na de maaltijd hebben zaal en inleiders vooral aandacht besteed aan hoe wij met elkaar verder gaan. Gepleit wordt voor een leerhuis of een “herberg” waar wij ons gesprek kunnen voortzetten, waar wij – opgevoed met verschillende taal en religie – kunnen leren elkaar echt te begrijpen en in de diepte te ontmoeten. Zo zijn wij samen bezig met respect en verdraagzaamheid over en weer. Wij willen die waarden ook uitdragen aan anderen, thuis in ons gezin, bij medegelovigen en verder in de hele gemeenschap. Zouden wij ons niet samen, ook met de “seculiere religie”, kunnen buigen over de mensenrechten? Ieder leven is waard geleefd te worden. Zijn wij bereid daarvoor iets te doen, daarvoor offers te brengen? Een leerhuis over mensenrechten komt aldus in beeld. Zo naderen wij ook het idee van samen praktisch werken in de maatschappij, onze overtuigingen en waarden vorm te geven in activiteiten bijvoorbeeld voor jongere of oudere mensen in de buurt, of voor meer gerechtigheid en vrede in onze leefwereld. De organisatie moet al deze wensen en suggesties nog eens nader bekijken en dan concrete voorstellen doen.

De bijeenkomst werd besloten met een gemeenschappelijk uitgesproken triologisch gebed, afkomstig uit het middeleeuwse Spanje, waarin God wordt gevraagd onze godsdienstige verbondenheid te zegenen en vrede onze belangrijkste waarde te doen zijn. - Jan Landheer

Pauselijke Raden

In tegenstelling tot hardnekkige geruchten wordt de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog niet opgeheven. De Raad wordt ook niet samengevoegd met de Raad voor de Cultuur.

Dat heeft de president van beide raden, kardinaal Paul Poupard, onlangs gezegd. Poupard behield tegelijkertijd zijn functie als president van de Pauselijke Raad voor de Cultuur.

De nieuwe dubbelfunctie en het verplaatsen van islamkenner Fitzgerald werkten geruchten in de hand dat de Raad voor de Interreligieuze Dialoog zou worden samengevoegd met de cultuurraad of zelfs zou worden opgeheven.

De geruchten over opheffing berokkenen volgens Poupard schade aan de interreligieuze dialoog. Dialoogpartners

van andere religies komen in het Vaticaan “in de overtuiging dat de Raad niet meer bestaat of binnenkort wordt ontmanteld”, zei Poupard vorige week in een interview met Catholic News Service. De veronderstelling dat paus Benedictus de interreligieuze dialoog op een lager pitje wil zetten noemde hij een “grove leugen”.

Ondanks dat de twee raden voortaan één president hebben, blijven ze “intact en autonoom” en is de één niet ondergeschikt aan de ander, zei Poupard in de *Corriere della Sera*.

Wel deelt hij de opvatting van de paus dat interreligieuze en interculturele dialoog nauw verbonden zijn. In een interview met *Radio Vaticana* zei hij op 2 oktober dat interreligieuze dialoog niet gescheiden kan worden van interculturele dialoog, “omdat niet de religies met elkaar in dialoog treden; in dialoog zijn vrouwen en mannen wier geloof belichaamd en geleefd is, in sommige gevallen al eeuwenlang”.

Bron: www.katholiek nederland.nl, 9 oktober.

Handreiking aan moslims

Geweld en terrorisme zetten de geloofwaardigheid van de religies op het spel. Dat schrijft het Vaticaan in oktober 2006 in een brief aan de moslims ter gelegenheid van het einde van de islamitische vastenmaand, de ramadan. De Heilige Stoel roept moslims en christenen op samen te werken om de ernstige problemen van onze tijd op te lossen.

Persoonlijk gepresenteerd

De boodschap is een nieuwe handreiking van het Vaticaan aan de moslims, in reactie op de onrust die in de moslimwereld ontstond over de toespraak die paus Benedictus XVI op 12 september in Regensburg hield. Het Vaticaan verspreidde ook in voorgaande jaren een boodschap bij het

eind van de ramadan. Maar dit jaar werd het document voor het eerst op een persconferentie persoonlijk gepresenteerd door het hoofd van de Pauselijke Raad voor Interreligieuze Dialoog, de Franse kardinaal Paul Poupard. De tekst is ook in het Arabisch verspreid.

Dialoog noodzakelijk

In de boodschap wordt op indirecte wijze verwezen naar de recent ontstane onrust:

“De bijzondere omstandigheden die we onlangs samen hebben doorgemaakt, tonen aan dat hoewel de weg van een authentieke dialoog soms moeilijk is, die meer dan ooit noodzakelijk is”, schrijft Poupard.

Terrorisme

Poupard staat uitgebreid stil bij geweld en terrorisme.

... “Het is het onmogelijk om geen aandacht te schenken aan de ernstige problemen van onze tijd: onrecht, armoede, spanningen en conflicten tussen landen en binnen landen. Geweld en terrorisme vormen in het bijzonder een pijnlijke gesel. Zoveel mensenlevens verwoest, zoveel vrouwen weduwe geworden, zoveel kinderen die een ouder hebben verloren, zoveel kinderen die wees geworden zijn... Zoveel mensen verwond, lichamelijk en geestelijk... Zoveel, dat jaren van opoffering en hard werken heeft gekost om op te bouwen, in luttele minuten verwoest!

Zijn we als christenen en moslims niet als eerste geroepen om onze specifieke bij-

drage te leveren om deze ernstige situaties en complexe problemen op te lossen?” vraagt Poupard.

Geloofwaardigheid

Niet alleen de geloofwaardigheid van de religies, “maar ook die van religieuze leiders en alle gelovigen” staat volgens het Vaticaan op het spel. Die bewoordingen sluiten aan bij de woorden die paus Benedictus vorige maand tot islamitische diplomaten richtte. Daarin zei hij dat de toekomst van de mensheid voor een groot deel afhangt van de dialoog tussen christenen en moslims.

Respecteren en waarderen

“De wereld – en wij met haar – heeft christenen en moslims nodig die elkaar respecteren, elkaar waarderen en die de getuigenis afleggen elkaar lief te hebben en samen te werken voor de eer van God en het welzijn van alle mensen” schrijft Poupard. Het Vaticaan stuurt ook jaarlijks boodschappen aan boeddhisten en hindoes.

Paulien Rozema

Deze week was ik aanwezig bij de uitreiking van een speciale Utrechtse onderscheiding aan een bijzonder persoon: Paulien Rozema, de spil rond het Vrouwen OntmoetingsProject. Een prachtig vrijwilligersproject dat zich richt op taallessen voor allochtone vrouwen en dat zijn 20 jarig jubileum vierde. Pauline had de wethouder uitgenodigd om juist een speciaal cadeau aan de vrijwilligers te overhandi-

gen. Ineens stond zij zelf in het zonnetje! De Vrijwilligerscentrale had haar voorgedragen. Bron: Sandra, in *Ondertussen*.

Ter nagedachtenis van Smail Balic

In Sarajevo vond van 2-4 november 2006 een symposium plaats ter nagedachtenis van Dr Smail Balic (1920-2002) Na zijn overlijden schreef ik in *Begrip* dat ik geen andere moslim in Europa ken die zoveel heeft gedaan ter bevordering van de dialoog met christenen als Dr Smail Balic. Aan deze bruggenbouwer tussen landen, culturen en religies was het symposium gewijd. Sponsors waren de universiteiten van Wenen en Sarajevo. Smail Balic werd geboren in Mostar. De door de burgeroorlog bekend geworden brug staat nog ongeschonden afgebeeld op de buitenkant van zijn magnum opus *Das unbekannte Bosnien*, Europas Brücke zur Islamischen Welt (Köln 1992, 526 blz).

De titels van twee andere boeken benadrukken eveneens dat volgens de auteur de islam bij Europa hoort : (1) *Der Islam europakonform?* Altenberge, 1994, 394 blz en (2) *Islam für Europa Neue Perspektiven*

ven einer alten Religion, Keulen 2001, 258 blz.. Zijn bibliografie bevat vele bladzijden. Twintig sprekers, achttien moslims en twee christenen belichtten het werk van deze pionier.

Ik mocht spreken over de bijdrage van Dr Balic aan congressen en andere ontmoetingen van christenen en moslims. Daarbij

kon ik gebruik maken van de verslagen van acht zulke ontmoetingen waaraan Dr. Balic en ondergetekende samen hadden deelgenomen. Balic was een verlichte moslim pur sang. Voor hem bestond de islam uit theologie, ethiek en ritueel. De

toepassing van sharia in Europa wilde hij beperken tot de voorschriften voor de eredienst. Deze opvatting bracht hem soms in conflict met andere moslims. Het symposium wilde duidelijk een bemoedigend signaal afgeven in de richting van andere moderne, liberale en min of meer seculiere moslims. Bij de opening was de grootmoefiti van Sarajevo aanwezig evenals zijn collega uit Slovenië. De eerste met, de laatste zonder tulband en ambtskledij.

Katholieken uit Oostenrijk participeerden actief in het programma, maar hun collega's in Sarajevo niet. Orthodoxe deelnemers heb ik niet ontwaard. Waarschijnlijk waren de littekens van de burgeroorlog

voor hun deelname nog te gevoelig. In het stadsbeeld vielen de vele met fondsen uit Saoedie Arabië gerestaureerde moskeeën op. Volgens mijn gastheren tot nu toe zeshonderd van de totaal duizend die verwoest werden. De nieuwe zouden fraaier zijn dan de oude! Begrijpelijk dat velen als tegenwicht de banden met de rest van Europa wilden aanhalen. Dr Balic boeken geven daarvoor inspiratie. De lezingen worden in 2007 gepubliceerd in het Duits en het Bosnisch met samenvattingen in het Engels en Arabisch. - Jan Slomp

Nobelprijs voor de Vrede

De Nobelprijs voor de Vrede 2006 is overhandigd aan de Bengaal Muhammad Yunus en zijn Grameen Bank. Zij kregen de prijs voor hun "inspanningen om van onderuit economische en sociale ontwikkeling te creëren".

Yunus, professor in de economie, is de bedenker van het concept van het microkrediet, het verschaffen van kleine leningen aan

arme ondernemers. Yunus gelooft rotsvast dat kleine leningen voor arme mensen een enorm verschil maken om te kunnen overleven.

Bron: skynet, België

PKN-dominee rechts tegenover moslims

Predikanten uit de Protestantse Kerk in Nederland zijn politiek vooral links georiënteerd.

Over de islam denken ze iets behoudender dan de leiding van hun kerk. Dat blijkt uit een enquête van HP/De Tijd die het weekblad 13.12.2006 publiceerde.

Het weekblad vroeg alle ruim tweeduizend predikanten van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) naar hun mening over onder meer ontwikkelingshulp, inkomensverdeling en de islam.

De uitkomsten laten zien dat predikanten kritischer tegenover de islam staan dan de leiding van de PKN. Die riep na de moord op Theo van Gogh via een kanselboodschap op 'verbondenheid' en 'solidariteit' te tonen met de moslims 'die leven in ontzag voor God'. Maar slechts een minderheid (ongeveer 30 procent) van de 621 predikanten die hun formulier terugstuurden is het eens met de stelling '(juist) als christen ervaar ik herkenning en verbondenheid met de Nederlandse moslimgemeenschap'.

Een meerderheid van ruim 62 procent vindt dat Nederlandse moslims doorgaans onvoldoende afstand nemen van bedreigingen en gewelddadige uitingen tegen andersdenkenden. Slechts 2,9 procent van de respondenten denkt dat de boodschap van het christendom en die van de islam in essentie identiek zijn.

De dominees geven blijk van een bovengemiddeld grote politieke betrokkenheid. Hun politieke betrokkenheid verklaart HP/De Tijd uit toenemende onzekerheid

over theologische kwesties. „Die lijkt gecompenseerd te worden met groeiende zekerheid over allerlei niet-theologische zaken.” -Trouw 3.12.2006

P.S. De stelling “Juist als christen ervaar ik herkenning en verbondenheid met de Nederlandse moslim gemeenschap” is in deze bewoordingen in de context van de moord op van Gogh nogal ambigu. - P.R.

Intentieverklaring

Een aantal religieuze en kerkelijke organisaties die als interreligieus beraad elkaar regelmatig ontmoeten, hebben december 2006 een intentieverklaring opgesteld. De organisaties bestaan uit christenen (katholieken en protestanten), joden en moslims.

In het najaar van 2005 troffen vertegenwoordigers van religieuze organisaties en kerkgenootschappen die hun werkterrein in Tilburg-Noord hebben, elkaar in een overleg. Dit overleg heeft inmiddels de naam BEGRIP gekregen en is inmiddels vijf maal samengekomen. De aangesloten organisaties willen met deze naam uitdrukken dat zij met elkaar in gesprek willen gaan om de onderlinge verstandhouding te optimaliseren.

Daarbij erkennen wij dat de verschillen in religieuze en politieke opvattingen soms erg groot zijn en aanleiding kunnen geven tot veel discussie en gesprek. Maar juist de bereidheid om met elkaar dit gesprek en deze discussie aan te durven gaan stemt ons hoopvol. Vanuit onze religieuze overtuiging streven wij er immers naar om een

bijdrage te leveren aan een samenleving waarin mensen op een vreedzame manier met elkaar willen omgaan.

Als leiders van onze organisaties willen wij aangeven dat wij onze samenkomsten niet alleen als een doel, maar vooral ook als een middel zien. Voor alle mensen die zich tot onze kerken en organisaties bekennen, en heel in het bijzonder voor jonge mensen, willen wij laten zien dat gesprek en uitwisseling vruchtbaar is en perspectief laat zien op een wereld waarin godsdiensten en religies de bereidheid zoeken om samen op te trekken. Zonder de verschillen te ontkennen en zónder onze verschillende culturen en achtergronden weg te praten. Wij zijn ervan overtuigd dat juist de bereidheid tot uitwisseling nieuwe kansen kan bieden op een wereld die een afspiegeling is van de schepping door de Almachtige.

In deze tijd die gekenmerkt lijkt te worden door polarisatie en aanscherping van culturele en religieuze verschillen nemen wij ons, omwille van een vreedzaam samenleven in onze wijk, voor om:

- Iedere vorm van geweld af te wijzen en dit ook in onze verkondiging op te nemen.
- Geen vooroordelen uit te dragen en anderen te bekritisieren vanwege hun godsdienstige overtuiging.
- Onmiddellijk na landelijke of internationale gebeurtenissen die veel stof doen

opwaaien een bijeenkomst te beleggen waarin we met elkaar beraadslagen over te nemen stappen om de vrede en rust in onze wijk te waarborgen.

- Onze mensen en achterbannen op te roepen met elkaar kennis te maken en de rust te handhaven.
- De gemeente Tilburg te informeren over onze samenwerking.
- Onze achterbannen regelmatig te informeren in de Wijkkrant en onze eigen informatieorganen over de onderwerpen die in ons overleg worden besproken.

Met deze verklaring spreken wij de intentie uit dat iedere vorm van geweld door ons, als religieuze groeperingen, ten stelligste wordt afgewezen en afgehouden. Daaraan willen wij werken, omwille van de bewoners in onze wijk, de bezoekers van onze kerken, synagoge en moskee. Omwille van een nieuwe wereld waar onze hoop op is gericht.

14 december 2006

Islamitische stichting voor opvoeding en overdracht van kennis
Liberaal Joodse Gemeente
Montfortparochie
Parochie Heikant-Quirijnstok
Protestantse Gemeente Tilburg en omstreken

Duurzame ontmoeting in Utrecht

Een bericht over de ervaringen van de Interkerkelijke stichting kerken en buitenlanders te Utrecht.

Op 22 november vierde de interkerkelijke stichting kerken en buitenlanders te Utrecht (afgekort ISKB) haar 20 jarig bestaan.

De ISKB is een grote vrijwilligersorganisatie die zich bezighoudt met de ontmoeting met migranten, met name die migranten die praktisch niet in staat zijn om op eigen beweging actief mee te doen met de inburgering.

Ontstaan

De ISKB ontstond in de 80-er jaren via een samenbundeling van allerlei kleine initiatieven in de stad Utrecht: begeleiding en opvang van jonge Marokkanen, bezoek aan en gesprekken met Marokkaanse en Turkse moskeeën, een parochie die haar ruimte beschikbaar stelde voor moslims tijdens de Ramadan, een kleinschalig project in de wijk gericht op het samenspelen van kinderen uit meerdere landen en talen, initiatieven om samen te eten met Turkse, Marokkaanse en Nederlandse gezinnen, enz. Er ontstond het plan om ons met elkaar te verbinden in een sterkere stedelijke organisatie.

We kregen niet alleen groen licht van de kerken, maar ook het mandaat om op dit terrein namens de kerken dienstbaar te zijn aan de ontmoeting met en de opbouw van een echte participatie van degenen die als vreemden in onze samenleving binnen

kwamen. Er ontstond een goede communicatie met afdeling welzijn en maatschappelijke ordening van de gemeente Utrecht. Er werd hard getrokken aan sub-

sidies, die geleidelijk aan structureel werden vastgelegd van de kant van diaconie, caritas van de kerken en vanuit de gemeente Utrecht.

De ISKB richtte zich vanaf het begin op drie aspecten:

1. Het Vrouwen ontmoetingsproject
2. Het Mannen ontmoetingsproject
3. Contacten met de moskeegemeenschappen
4. Deelname aan en bevordering van het maatschappelijke debat

VOP

1 Het Vrouwen ontmoetingsproject (VOP) Nederlandse vrouwen (inmiddels een respectabel aantal: 180) bezoeken elke week een Marokkaanse of Turkse vrouw (en haar gezin). Het betreft vooral vrouwen en mannen die moeilijk of zelfs nooit contacten maken buitenshuis of verder dan de eigen familie en vriendenkring (in eigen taal). Regelmatig heeft de ISKB te maken met mensen die in een geïsoleerde positie

terecht zijn gekomen door allerlei omstandigheden en gebeurtenissen in hun leven (scheiding, psychische gebreken, problemen met de kinderen, zeer armoedige achtergrond, enz.). Veelal worden mensen naar de ISKB verwezen door Riagg, gezondheidszorg, huisarts, school van de kinderen enz..

Wederkerigheid

De ISKB legt veel nadruk op de ontmoeting die veel verder gaat dan de taal. Taalles is een mogelijke brug, een middel om verder te groeien in het wederzijdse contact. Er groeit een wederkerigheid die juist van groot belang is voor integratie: inburgeren doe je niet alleen of puur van een kant. Door de verscherping van de eisen tot inburgering blijkt er een behoorlijke grote groep uit te vallen, vrouwen en mannen die zich niet redden en voor wie de drempel te hoog blijkt.

Het Mannen ontmoetingsproject

2. De ISKB beperkt zich niet tot vrouwen (in het Vrouwen ontmoetingsproject) maar zoekt naar allerlei wegen en mogelijkheden om de mannen actief te maken en met hen zo op te trekken in ontmoetingsgroepen dat bijvoorbeeld mannen elkaar gaan helpen ondersteunen in het omgaan met de jongere generatie. Daarnaast is er een eigen Mannen ontmoetingsproject ontstaan (het MOP), waarbij Nederlandse vrijwilligers Turkse, Marokkaanse en andere mannen helpen in het beter leren omgaan met onze taal. Vaak zijn het mannen die als

vluchteling hier gekomen zijn, soms totaal verward door alles wat ze meegemaakt hebben, of kansloos op de arbeidsmarkt.

Doorstroming is voor de ISKB wel een doelstelling: klaarmaken voor deelname aan de verdere scholing. Het lukt voor een deel van de doelgroep (ongeveer een derde stroomt door in een vrij snel tempo), maar de ervaring leert dat het pas echt mogelijk wordt na een langduriger contact. Het gaat veelal om kwetsbare groepen mensen, zowel vrouwen als mannen.

De ISKB probeert al vanaf het begin de kerken te betrekken, te interesseren en tot bondgenoot te maken bij het werk aan integratie. Naast de financiële kant blijkt het een moeizaam karwei. Kerken hebben veelal hun handen vol aan het instandhouden van de eigen organisatie. En er zijn op allerlei kerkelijke terreinen al zoveel vrijwillig(st)ers actief. Maar het bijzondere is dat juist vanuit de kerken veel vrijwillig(st)ers zich melden bij het VOP en het MOP. Sommigen zijn nog zeer actief binnen de eigen kerk, anderen zijn afgehaakt en zoeken een nieuwe zingeving die ze dan vinden bij een organisatie als de ISKB (Net zoals bijvoorbeeld de hospices veel vrijwillig(st)ers kunnen interesseren). Soms denk ik: we zijn een nieuwe kerk aan het worden!

3 Contacten met moskeegemeenschappen

In de beginjaren bleek de vraag vanuit de moslimwereld vooral te maken te hebben met het zoeken van ruimte en mogelijkheden om moskeeën te bouwen of een be-

staand gebouw (kerken) te huren of over te nemen. Veelal was het een vraag om de gemeente Utrecht te benaderen voor toestemming en financiële steun. Soms was het voor een van onze medewerkers een moeizame en teleurstellende job: “Ze hebben me nodig zodra er geld nodig is, en als het bereikt is, zie ik ze niet meer”.

Er zijn voortdurend pogingen om een stap verder te komen. Het blijkt sterk afhankelijk van persoonlijke initiatieven van moslims die open staan voor een diepergaand contact. En dat is bijzonder boeiend. Er zijn steeds mannen die in staat blijken mee te doen aan een verdergaande uitwisseling en discussie.

4. Deelname aan en bevordering van het maatschappelijk debat

In de afgelopen jaren heeft de ISKB in samenwerking met enkele vertegenwoordigers van de grote kerken een zogenaamd ‘Babylongesprek’ georganiseerd. Vanuit alle organisaties worden mensen gevraagd mee te doen aan een gesprek waarin het aankomt op een zo open mogelijke verkenning van de moeilijke en positieve kanten van integratie in de stad Utrecht. Zo werd in november 2006 op grond van enkele uitdagende stellingen gedebatteerd over leiderschap, segregatie of integratie in het onderwijs, de rol en betekenis van politici in de bevordering van integratie. Het gesprek is aan enkele voorwaarden gebonden: iedereen spreekt op eigen gezag, niemand hoeft te winnen, er wordt

met grote zorg gezocht naar mogelijk gemeenschappelijke conclusies.

Het is een boeiend gebeuren, waarbij we het geluk hebben dat er enkele zeer betrokken theologen meedoen, die het aandurven om zich maatschappelijk te positioneren.

Daarnaast neemt de ISKB op allerlei momenten deel aan lokale en nationale maatschappelijke discussies. Soms is de vraag om vanuit de ervaringen van het basiswerk van de ontmoeting mee te denken en mee te praten te groot.

Het is duidelijk dat het werk van de ISKB door de nadruk op de duurzame ontmoeting minder berekenbaar en toetsbaar wordt. Het ‘product’ is er niet zomaar op een afgesproken termijn. Het gaat om de lange adem, erbij blijven en volhouden.

Taal van het hart

Van groot belang voor de ISKB is de wederkerigheid. Er wordt aan beide kanten in de ontmoeting iets aangeboord dat verder gaat dan het aanleren van taal (hoezeer de taal ook van belang is en blijft), namelijk de ‘taal van het hart’. Ontmoeting die lange adem vraagt, is bijna niet te berekenen in termen van producten. Het is een voortdurend vechten om een cultuur te scheppen van ontmoeting die op den duur ook

politieke gevolgen heeft: de ISKB groeit in de overtuiging dat het gesprek over integratie en inburgering zinvol verloopt indien het uitgaat van de gewone, dagelijkse, vaak moeizame ontmoetingen. Uiteindelijk gaat het om participatie van hen die als vreemden binnenkomen en steeds meer medeburgers kunnen worden. Duurzame ontmoeting leidt naar wederzijds respect, werkt als een boemerang: iedere gesprekspartner leert de ander in haar en zijn wereld en cultuur kennen en gaat nadenken over de eigen situatie en positie. Het werkt verrijkend en corrigerend naar beide kanten.

Enkele mooie voorbeelden:

‘Taal’, zegt een van de vrijwilligsters van het VOP, ‘is de toegang tot het hart’. Dat gold voor haar in Malawi, waar ze jarenlang gewerkt heeft, maar zo is het ook voor de Marokkaanse vrouwen in Nederland. Het is deze herkenning als ze Marokkaanse vrouwen lesgeeft. Zonder taal ben je doof in het land der horenden.

De ambities van haar lesneemsters voeren haar steevast terug naar haar begintijd in Malawi. Ook zij was daar vreemdeling. Ook zij moest alles op alles zetten om de locale taal te leren spreken en verstaan. Elke avond voor het slapen gaan minstens drie woordjes. Door ijzeren discipline en vooral door het werk met de mensen zelf leerde ze als de Malawiërs praten en denken.

Ze maakte zich de instrumentele betekenis van woorden eigen, maar ook de diepere,

meer symbolische betekenis. Ze leerde de lange tradities en belevingswerelden kennen die schuil gaan achter woorden, begrippen en gezegden.

Hetzelfde verschijnsel

Hetzelfde ziet ze gebeuren bij haar Marokkaanse lesneemsters. Door in elkaars taal te leren denken en voelen, leer je de ander kennen. ‘Het is de ontmoeting en op de ontmoeting volgt verbazing omdat je niet verwacht dat je elkaar herkent’. De wederzijdse beelden loslaten en de verbazing toelaten schept ruimte voor vriendschap en genegenheid. Voor intimiteit ook. Zij heeft bijvoorbeeld Fatma’s kinderen geboren zien worden en bij Fatma zelf de zelfredzaamheid zien groeien. Fatma veranderde van een timide, geïsoleerde vrouw in een vrouw van de wereld. ‘Het is de wederzijdse herkenning als vreemdelingen en vrouwen’, zo typeert zij haar relatie met Fatma.

Spiegelwerking

Een andere vrouw vertelt hoe zij in het contact met het gezin van een Turkse vrouw ontdekt hoe haar positie in het gezin en in het huwelijk is. Ze ziet en hoort van dichtbij hoe deze vrouw vecht voor haar betekenis naast haar man die het maatschappelijk wat makkelijker heeft kunnen redden door een vak dat hij naar buiten toe kan uitoefenen. De Nederlandse vrouw ziet hoe Saida dagelijks haar gebeden doet, in de Ramadan vast en daarin solidair is met de armsten in de omgeving. Bij het zien van dit alles wordt ze door de ontmoeting tot nadenken gebracht over haar eigen huwelijksrelatie, haar positie in de maatschappij en met name haar eigen geloofsbeleving en praktijk. Het brengt haar in feite tot een nieuw gesprek met haar man thuis. Niet makkelijk, maar zeer zinvol, zegt ze na enige tijd.

Verwondering, verbazing over elkaars wereld brengt ontroering en tegelijk reflectie op gang. Want integreren doe je nooit alleen!

Een leuke ontdekking tenslotte: *Oikos* heeft berekend dat het vrijwilligerswerk van de ISKB per jaar veel geld oplevert, kosten die de Gemeente Utrecht zou moeten betalen als het door professionals werd verricht.

Op de website <http://www.protestant-utrecht.nl/upload/brochures/Vanharte.pdf> valt te lezen dat alleen al de protestantse vrijwilligers in de stad Utrecht 408.951

uur per jaar werken in allerlei sectoren, goed voor bijna 16 miljoen euro. -

Gerard Zuidberg

NB Voor een nadere verkenning en reflectie op het werk van de ISKB is er ter gelegenheid van het 20 jaar bestaan een notitie verschenen: Is werken aan integratie verdraagzaam aan de eigen cultuur? Te bestellen bij ISKB, Keulsekade 20, 3531 JX Utrecht. Tel. 030-2947594, e-mail: info@iskb.nl De website is www.iskb.nl.

Overstap naar islam

Nu de islam in ons land een godsdienst met vele honderdduizenden gelovigen is geworden, maken ook meer Nederlandse jongeren van christelijke huize een overstap naar de wereldgodsdienst.

Universitair docent godsdienstwetenschappen en islamkenner dr. Gé Speelman van de Theologische Universiteit Kampen schat dat het gaat om tientallen

jongeren, onder meer met een reformatische achtergrond. Ook aanhangers van andere gezindten kijken volop rond op de 'religiemarkt'. "Het lijkt erop dat katholieken de overstap gemakkelijker maken, mogelijk doordat zij vaak minder kerkelijk zijn dan andere christenen. Maar de belangstelling is algemeen. Mensen komen de laatste jaren ook steeds meer in het dagelijks leven in contact met moslims."

Over het verschijnsel werd onlangs gepubliceerd door de Gereformeerde Bond.

"Oud-christenen snuffelen soms aan meerdere religies tegelijkertijd. Ze keren doorgaans na enige tijd weer terug naar hun vertrouwde geloof en gemeenschap. Want er komt zo veel bij een overstap kijken. Men ziet echter aantrekkelijke kanten aan de islamleer. Zo ontdekken ze dat Mohammed, en ook Jezus, als profeten worden gezien. Dus niet als zoon van God."

Volgens Speelman spelen religieuze bespiegelingen soms helemaal geen rol in de keuze om te bekeren. "Vaak gaat het om een Nederlandse vrouw die een leuke moslimman tegen het lijf loopt!"

Bron: Telegraaf 09 oktober 2006

Wij wensen Ton Crijnen als nieuwe medewerker van de redactieraad veel creativiteit en schrijfplezier toe.